

doi: 10.32612/uw.2543618X.2023.pp.101-141

Przegląd Środkowo-Wschodni, 8, 2023

ISSN 2543-618X eISSN 2545-1324

Nr art. 20230805

Data przesłania: 18.03.2023

Data akceptacji: 18.04.2023

Viktar Korbut

Uniwersytet Warszawski

v.korbut@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-6848-1160>

Гісторыя першай беларускай газеты «Наша Доля»

Historia pierwszej gazety białoruskiej „Nasza Dola”

Pierwsza legalna gazeta białoruska „Nasza Dola” ukazywała się w Wilnie we wrześniu–grudniu 1906 r. Inicjatorem jej wydawania był Jan Łuckiewicz, prominentna postać Białoruskiej Socjalistycznej Hromady. W skład redakcji wchodziły młode osoby: jego brat Antoni Łuckiewicz, pisarka Alojza Paszkiewicz, działacz społeczny Franciszek Umiasztowski. Formalnym wydawcą, redaktorem i faktycznym sponsorem gazety był Jan Tukierkies, mieszkaniec Wilna. Jednak z powodu sporów wewnątrz redakcji, Łuckiewiczowie odeszli z „Naszaj Doli” i stworzyli nową białoruską gazetę „Nasza Niwa”, Tukierkies zaś kontynuował wydanie „Naszaj Doli”. Jednak wszystkie numery „Naszaj Doli” oprócz drugiego zostały skonfiskowane. Jednocześnie gazecie udało się stać ośrodkiem kształtowania białoruskiej tożsamości narodowej, placówką dla rozwoju w przyszłości słynnych pisarzy Kanstancina Mickiewicza (Jakuba Kołasa), Antoniego Lewickiego (Jadwihina Sz.) i in.

Słowa kluczowe: Białorusini, Wilno, tożsamość, język, naród, prasa, „Nasza Dola”

У 1902–1906 гг. з’яўляюцца і развіваюцца першыя беларускія нацыянальныя грамадскія арганізацыі сацыялістычнага кірунку (пад назвамі «круг», «партыя», «грамада»), члены якіх выйшлі пераважна з польскага моўна-культурнага асяроддзя і ўсвядомілі сваю прыналежнасць да беларускага народа (нацыі), а галоўнай прыкметай прыналежнасці да гэтай нацыі выбралі беларускую

мову. Масавая легальная работа па распаўсюджванні гэтай ідэі, а значыць, па сутнасці, агітацыя да «ўступлення» ў рады беларускага руху, які можна атаясамліваць на гэтым этапе і з пачатковым ядром беларускай нацыі, пачалася гэтымі актывістамі 1 верасня 1906 г., з выхаду ў свет па ініцыятыве Яна (Івана) Луцкевіча першай беларускамоўнай легальнай газеты «Наша Доля» / „Nasza Dola”¹ (апошні, шосты, нумар выйшаў 1 снежня 1906 г.). Усе гэтыя ключавыя падзеі дасягнулі кульмінацыі ў Вільні, культурным і эканамічным цэнтры Паўночна–Заходняга краю Расіі, у склад якога ўваходзіла асноўная тэрыторыя пражывання беларускамоўнага насельніцтва, – у завяршаючы перыяд рэвалюцыі 1905–1907 гг. у Расійскай імперыі, калі адбылася значная дэмакратызацыя грамадскага жыцця, а для народаў імперыі адкрыліся магчымасці легальнай нацыянальна-культурнай работы.

У гэтай публікацыі пастаўлена задача ўпершыню комплексна прадставіць па магчымасці поўную гісторыю «Нашай Доли»².

¹ Выкарыстоўваюцца арыгінальныя формы назваў выдання: «Наша Доля. Першая беларуская газета для вёскавага і месцовага рабочага народу. Выходзіць раз у тыдзень рускімі і польскімі літэрамі»; «Наша Доля. Першая беларуская газета для вёскавага і месцовага рабочага народа. Выходзіць раз у тыдзень рускімі і польскімі літэрамі»; „Nasza Dola. Pierwsza białaruskaja hazeta dla wioskowaho i miestowaho raboczaho narodu. Wychodzić raz u tydzień polskimi i ruskimi literami” («Наша Доля» 1906, № 6, 1.12, с. 1; „Nasza Dola” 1906, № 6, 1.12, с. 1). У цытатах з прац іншых даследчыкаў захоўваюцца тыя формы назваў газеты, якія імі ўжыты. Таксама выкарыстоўваюцца арыгінальныя назвы іншых выданняў, захоўваюцца асаблівасці правапісу крыніц.

² Гл. таксама: V. Korbut, *Polskie wpływy i tematy na łamach pierwszych gazet białoruskich „Nasza Dola” i „Nasza Niwa” w latach 1906–1907*, [w:] *Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku*. T. V. *Traktat ryski i jego konsekwencje dla Polaków i Białorusinów*, red. T. Gawin (Bibliotheca Europæ Orientalis, t. LXXIV, studia 17), Warszawa: Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego 2021, s. 61–80; Idem, *Onomastyka Białorusi i Litwy a wpływy na nią języka polskiego na łamach pierwszych gazet białoruskojęzycznych „Nasza Dola” i „Nasza Niwa” w latach 1906–1907*, [w:] *Nazwy własne w przestrzeni wielokulturowej: zeszyt streszczeń, XXI Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Uniwersytet Rzeszowski, 14–16 października 2021 r.*, Rzeszów:

Спробы выдання беларускіх газет у 1902–1906 гг.

Беларускія дзеячы яшчэ ў 1902 г. спрабавалі выдаць свой першы друкаваны орган – «Свабода». У падрыхтоўцы выдання ўдзельнічалі Вацлаў Іваноўскі, Леан Малецкі, Рамуальд Мілер, Антон Валейка, Вінцэнты Валейка, Алаіза Пашкевіч і, магчыма, Ян Луцкевіч, які ўвосень 1902 г. прыехаў у Санкт–Пецяярбург. Аднак тыраж выдання, выпушчаны ў Лябёдцы Іваноўскіх (цяпер частка аграгарадка Галавічполе ў Шчучынскім раёне³), маэнтку Іваноўскіх пад Лідай,

Uniwersytet Rzeszowski 2021; Idem, *Kwestia religijna w relacjach białorusko-polskich na łamach pierwszych gazet białoruskich „Nasza Dola” i „Nasza Niwa” w latach 1906–1907*, [w:] *Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku*. T. VI. *Kościół katolicki*, red. T. Gawin (Bibliotheca Europae Orientalis, t. LXXVII, studia 20), Warszawa: Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego 2022, s. 135–143; Idem, *Беларускае пытанне на старонках першых беларускіх газет «Наша Доля» („Nasza Dola”) і «Наша Ніва» („Nasza Niwa”) (1906 г.)*, „Acta Polono-Ruthenica” 2020, t. XXV, zesz. 3, s. 177–189; В. А. Корбут, *Ад Мінска да Вільні. Гісторыя Беларусі ў журналісцкіх нататках*, Мінск: «Беларусь» 2016; Idem, *Удзел літоўцаў у выданні і пашырэнні беларускіх газет і кніг у Вільні на пачатку XX стагоддзя (на прыкладзе Марцінаса Кукты і яго друкарні ды Марыі Пясяцкайце–Шляпялене і яе кнігарні)*, [у:] *Першы міжнародны навуковы кангрэс беларускай культуры: зборнік матэрыялаў (Мінск, Беларусь, 5–6 мая 2016 г.)*, гал. рэд. А. І. Лакотка, Мінск: «Права і эканоміка» 2016, с. 408–411; Idem, *Роля Марыі Пясяцкайце–Шляпялене і яе Літоўскай кнігарні ў Вільні ў пашырэнні беларускамоўнага друку на пачатку XX ст.*, [у:] *Матэрыялы XII Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў «Кніжная культура Беларусі: погляд праз стагоддзі»*, Мінск, 7–8 красавіка 2016 г., скл. Т. А. Сапега [і інш.], Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі 2016; Idem, *Абзначэнне гукі [y] у першых беларускіх газетах «Наша Доля» («Nasza Dola») і «Наша Ніва» («Nasza Niwa») у 1906 – пачатку 1907 г.*, [у:] *Матэрыялы XVII Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў*. Мінск, 22–23 красавіка 2021 г., скл.: Т. А. Сапега, А. А. Суша, К. В. Суша, Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі 2021, с. 185–189. Гістарыяграфія «Нашай Доли» асвятляецца ў: Idem, *Гістарыяграфія першых беларускамоўных газет «Наша Доля» і «Наша Ніва»*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” = «Беларускі гістарычны зборнік» 2023, Nr 56, s. 131–220.

³ G. Rąkowski, *Kresowe rezydencje. Zamki, pałace i dwory na dawnych ziemiach wschodnich II RP*. T. II. *Województwo nowogrodzkie*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej 2021, s. 387–390.

у снежні 1902 г. з датай 1903 г., быў знішчаны (магчыма, бацькам Іваноўскага – расійскім чыноўнікам Леанардам Іваноўскім, які мог спыніць гэту ініцыятыву, каб не мець праблем з уладамі, прыехаўшы з Санкт–Пецярбурга ў Лябёдку). Ніводзін экзэмпляр выдання не захаваўся⁴. Хаця ў 1924 г. Аляксандр Бурбіс і сведчыў:

пры поліцэйскіх варунках усё выданьне прыйшлося знішчыць, і асталіся толькі два нумары – адзін у Вільні ў жонкі Кіркара, а другі трапіў у варшаўскую ахранку⁵.

Спроба беларускіх дзейчаў пачаць самастойна выдавецкую дзейнасць на беларускай мове сведчыць пра ўзровень іх нацыянальнай свядомасці, а таксама пра тое, што яны ўсведамлялі важнасць распаўсюджвання літаратуры на беларускай мове.

А. Луцкевіч разумеў, што паколькі Расія ў 1902–1903 гг. яшчэ ўяўляла сабой

царство неограниченной власти бюрократии, стремившейся сознательно к задержанию каких бы то ни было просветительных поползновений общества, то все почти пункты программы первых культурников белорусских оказались невыполнимыми легальным путем⁶.

Анатоль Сідарэвіч удакладняе, што ў канцы 1903 г. Беларуская рэвалюцыйная грамада яшчэ не займалася выпускам ніякіх пракламацый. Выдавецкая дзейнасць партыі пачалася ў 1904 г.⁷

⁴Ю. Туронак, *3 гісторыі беларускага выдавецкага руху ў 1902–1905 гадах*, [у:] Idem, *Мадэрная гісторыя Беларусі*, Vilnius: Інстытут беларусістыкі 2006, с. 46.

⁵А. Бурбіс, *Беларуская Соцыялістычная Грамада ў першым пэрыядзе яе працы (1903–1907 гг.)*, [у:] *Беларусь. Нарысы гісторыі, эканомікі, культурнага і рэвалюцыйнага руху*, аг. рэд.: А. Сташэўскі, З. Жылуновіч, Ў. Ігнатоўскі, з дап. А. Смоліча, С. Некрашэвіча і Я. Пятровіча, Менск: Выданьне Цэнтральнага Выканаўчага Камітэту Беларускае Савецкае Соцыялістычнае Рэспублікі 1924, с. 178.

⁶А. Луцкевіч, *Национальное возрождение белорусов*, [в:] Idem, *Да гісторыі беларускага руху*, укл. А. Сідарэвіч; 2-е выд., дап. і папр., Vilnius: Інстытут беларусістыкі; Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne 2010, с. 28.

⁷[А. Сідарэвіч], *Камэнтары*, [у:] А. Луцкевіч, *Да гісторыі беларускага руху*, с. 276.

28 лістапада 1904 г. Казімір Кастравіцкі звярнуўся да міністра ўнутраных спраў Расійскай імперыі Пятра Святаполк–Мірскага з хадайніцтвам на «право издавать литературно-хозяйственную газету на белорусском языке под названием «Полесье», спасылаючыся на тое, што «литвины, поляки, евреи имеют свои книги и газеты, а чем же белорусы хуже их?» Кастравіцкі бачыў гэту газету «сельскай беларускай» і планаваў выдаваць два разы ў тыдзень у Мінску. Выдаўцом павінен быў быць ён сам, а рэдактарам – вядомы ў той час мінскі журналіст Дарафей Бохан (Д. Сліжань). Сярод супрацоўнікаў выдання таксама бачыўся Макар Богдан. Кастравіцкі звяртаўся да Святаполк–Мірскага невыпадкова:

Осмеливаюсь считать Ваше сиятельство белорусом, яко потомка наших князей, я, бедный белорус, уповаю, что у Вашего Сиятельства в душе хранится искра симпатии к Белоруссии⁸.

Аднак просьба Кастравіцкага не была здаволеная.

Нягледзячы на гэта, творы беларускіх аўтараў друкавалі некаторыя рускамоўныя выданні. У мінскай штотдзённай газеце «Съверо–Западный край», якая выходзіла ў 1902–1905 гг., друкаваліся беларускія паданні ў запісах К. Кастравіцкага. Гэта выданне пісала аб вершах А. Пашкевіч «Хрэст на свабоду», «Пад штандарам»⁹. Яно 15 мая 1905 г. надрукавала першы беларускамоўны верш Яна Луцэ-

⁸ С. Х. Александровіч, *Пуцявіны роднага слова. Праблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой паловы XIX – пачатку XX стагоддзя*, Мінск: Выдавецтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна 1971, с. 197–198; *Гісторыя беларускай кнігі*. У 2 т. Т. 2. *Кніжнасць новай Беларусі (XIX–XXI стст.)*, навук. рэд. В. В. Антонаў, М. В. Нікалаеў, Мінск: «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» 2011, с. 41; У. Конан, *Пачатак, які не забудзецца. Да 80-годдзя газет «Наша доля» і «Наша ніва», «Мастацтва Беларусі» 1986, № 9, с. 20; М. Каспяровіч, *Карусь Каганец (Да 10-й гадавіны сьмерці)*, «Маладняк» 1928, ш. 10, с. 76.*

⁹ С. В. Говін, *Гісторыя беларускай журналістыкі (1563–1917 гг.): вучэбна-метадычны комплекс*, Мінск: Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт 2003, с. 53.

віча (Янука Купалы) «Мужык»¹⁰. Наступныя творы Купалы ў друку з'явіліся толькі ў 1907 г. – на старонках газеты «Наша Нива»¹¹.

1 студзеня 1906 г. мінскі аграном, член Беларускай сацыялістычнай грамады Сяргей Скандракоў выдаў адзіны нумар газеты «Голось Бѣлоруссіі». У газеце быў надрукаваны верш Янкі Лучыны «Роднай старонцы» і верш Францішка Багушэвіча «Панская ласка». «Голось Бѣлоруссіі» быў закрыты за «шкодны кірунак». Тады Скандракоў вырашыў выдаваць газету «Жизнь Бѣлоруссіі», тыраж якой быў канфіскаваны адразу ж, у наборы¹².

У снежні 1906 г. уладальнік маёнтка Парэчча ў Барысаўскім павеце дваранін Пётр Язафовіч звярнуўся да віленскага губернатара па дазвол на выданне ў Вільні беларускага штотыднёвіка «Наша думка». Аднак, у сувязі з яго ўдзелам у прапагандзе рэвалюцыйных ідэй, барысаўскія спраўнік і пракурор на запыт віленскага губернатара паралі адмовіць у просьбе¹³.

Разам з выданнямі, якія адзначаліся прыхільнасцю да беларускай мовы, у пачатку 1906 г. стаў выходзіць аднайменны орган створанага ў 1905 г. таварыства «Крестьянинь». Яно мела манархічны кірунак і спрабавала здабыць прыхільнасць беларускага селяніна, які шукаў выхад з цяжкага эканамічнага становішча праз драбненне буйной памешчыцкай уласнасці, якая належала пераважна мясцовым польскім панам. Справа ў тым, што ў тагачасных умовах, як адзначаў Аляксандр Цвікевіч, «усемагутная Расійская імперыя на беларускай тэрыторыі эканамічна была нулём»¹⁴. Польскія па ідэнтычнасці памешчыкі валодалі значнымі плошчамі зямлі ў Бела-

¹⁰ Я. Купала, *Мужык», «Сѣверо–Западный край»* 1905, № 746, 15.05.

¹¹ Idem, *Поўны збор твораў*. У 9 т. Т. 1. *Вершы, пераклады 1904–1907*, рэд. кал.: С. А. Андраюк [і інш.], рэд. тома У. В. Гніламёдаў, Мінск: «Мастацкая літаратура» 1995, с. 51–52, 343–344.

¹² С. Х. Александровіч, *Пуцявіны роднага слова...*, с. 177, 193.

¹³ У. Конан, *Пачатак, які не забудзецца...*, с. 20.

¹⁴ А. Цвікевіч, *«Западнаруссизм»: нарысы з гісторыі грамадскай мыслі на Беларусі ў XIX і пачатку XX в.*, [у:] Idem, *Збор твораў*. У 2 т. Т. 1. *Гістарычныя працы*, укл. А. С. Ліс, Д. В. Віцько, Смоленск: «Інбелкульт» 2021, с. 399–403.

русі і маглі стаць прыкметнай палітычнай сілай. «Западнарусы» з «Крестьянина», выступаючы нібы ад імя беларускіх сялян, а на самай справе адстойваючы інтарэсы Расійскай імперыі, спрабавалі нацкаваць *беларускіх* сялян на *польскіх* паноў. На самай жа справе, заўважае Цвікевіч, «аб бядняцкай частцы беларускага насельніцтва «западнарусы» думалі менш за ўсё»¹⁵.

Гісторыя выдання газеты «Наша Доля»

Літоўская легальная прэса ў Расійскай імперыі пачала выходзіць з канца 1904 г. (ва Усходняй Прусіі (Малой Літве) – яшчэ ў 1832 г.¹⁶), а ўкраінская – з 1905 г. (у Аўстра–Венгрыі ўкраінская перыёдыка выдавалася з 1830–1840-х гг.¹⁷).

Беларуская прэса – газета «Наша Доля» – з’яўляецца пазней, у 1906 г., але амаль адначасова з выданнямі некаторых іншых нацыянальнасцей Расійскай імперыі: напрыклад, першыя перыядычныя выданні на чувашскай мове выходзяць з 1901 г., на татарскай – з 1905 г., на асецінскай і якуцкай мовах – з 1907 г.¹⁸

У перыяд рэвалюцыі 1905–1907 гг. актывізавалася выдавецкая дзейнасць у Беларусі на рускай і польскай мовах. З’явіліся ў тым ліку выданні, якія звярталіся да беларускай праблематыкі¹⁹. На рускай мове падчас рэвалюцыі ў адным толькі Мінску выходзіла разнастайная перыёдыка, прыхільная да рэвалюцыйных падзей, як, напрыклад, газета «Отклики Бѣлоруссіи» і інш.²⁰

¹⁵ Ibidem, с. 404.

¹⁶ *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys 1936; Vilnius: „Mokslas“ 1989, p. 624; J. Šliūpas, *Rinktiniai raštai*, sud. K. Doveika, Vilnius: „Vaga“ 1977, p. 167–174, 554–555.

¹⁷ J. Kozik, *Український рух народowy w Galicji w latach 1830–1848*, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1973, s. 98 і наст.; Idem, *Міжы реакцыя а рэвалуцыя. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849*, Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Oddział w Krakowie 1975, s. 177 і наст.

¹⁸ С. Х. Александровіч, *Пуцявіны роднага слова...*, с. 196.

¹⁹ С. В. Говін, *Гісторыя беларускай журналістыкі...*, с. 62.

²⁰ С. Х. Александровіч, *Пуцявіны роднага слова...*, с. 177 і наст.

Паводле даных літоўскага бібліёграфа Ядвігі Казлаўскайце, у 1904–1907 гг. у Вільні ўбачылі свет 16 назваў перыядычных выданняў на літоўскай мове, каля паўсотні на рускай мове, больш за 30 на польскай мове, пяць на іўрыце, каля 25 на ідышы²¹.

Як адзначаў беларускі літаратуразнавец Павел Навойчык,

паставіўшы за галоўную мэту нацыянальнае адраджэнне Беларусі, выдаўцы «Нашай долі» і «Нашай нівы» сталі арганізатарамі і кіраўнікамі шырокага нацыянальна-культурнага руху²².

Гэта ставіць іх на асобае месца ва ўсёй гісторыі Беларусі і беларускай пісьменнасці.

Антон Луцкевіч успамінаў:

у канцы лета 1906 году адбылася ў Вільні йшчэ адна наша партыйная канфэрэнцыя [Беларускай сацыялістычнай грамады. – В.К.] (у кватэры «Кудлы» – Кастэцкага – на Юраўскім завулку)».

На ёй была прынята «пастанова распачаць яўную легальную працу»:

Апошнюю справу рэфэраваў Іван [Луцкевіч. – В.К.] і тут кінуў думку аб патрэбе друкавання *легальнае беларускае газеты* [курсіў А. Луцкевіча. – В.К.] – ведама, у грамадаўскім духу. Прапазыцыя Івана была прынята аднагалосна, у выніку чаго праз пару месяцаў і нарадзілася «Наша Доля», замененая пасля «Нашай Нівай». [...] Скажу толькі, што адгэтуль рэдакцыя «Н. Д.» і «Н. Н.» зьяўляецца фактычным цэнтрам ня толькі Грамады, якая фармальна як быццам замірае, але і ўсяго беларускага адраджэнскага руху – яго «генэральным штабам». Тут вырашаліся ўсе справы руху, тут было кіраўніцтва кожнай шырэйшай акцыяй²³.

²¹ J. Kazlauskaitė, *Vilniaus periodiniai leidiniai, 1760–1918: bibliografinė rodyklė*, red. kom.: В. Butkevičienė (pirm.) ir kt., Vilnius: „Mintis“ 1988, p. 96–103.

²² П. І. Навойчык, «Наша ніва» і літаратурна-грамадскі працэс на Беларусі пачатку ХХ ст. 10.01.01 – беларуская літаратура. Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук, Мінск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт 1996, с. 4.

²³ А. Луцкевіч, *За дваццаць пяць гадоў (1903–1928). Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацый: Беларуская Рэвалюцыйная Грамада*,

12 жніўня 1906 г. віленскі інжынер Ян (Іван) Тукеркес атрымаў пасведчанне на права выдання штотыднёвай газеты «Наша Доля»²⁴. 1 (14) верасня 1906 г. «Наша Доля» выйшла ў свет.

У 1916 г. А. Луцкевіч успамінаў:

выхад «Нашай Доли» зрабіў незвычайна сільнае ўражэнне на грамадзянства: на вуліцах места ўсюды відаць было беларускую газету, каторую бралі на расхват. Дзверы рэдакцыі не зачыняліся ні на мінуту²⁵.

З’яўленне першай беларускай газеты заўважылі «ўсе віленскія рускія, польскія, літоўскія і яўрэйскія, а таксама некаторыя мінскія газеты («Голос провинции»)»²⁶.

Першая легальная газета на беларускай мове «Наша Доля» выходзіла ў Вільні з 1 верасня да 1 снежня 1906 г. Свет убачылі шэсць нумароў. А. Луцкевіч пісаў, што пяты і шосты нумары «Нашай Доли» выйшлі «без учасця» БСГ і «з боку мовы былі выданы вельмі блага»²⁷.

Рэдакцыя з першага да чацвёртага нумара знаходзілася па адрасе: «Вильня, Виленская вулиця 32» („Wilnia, Wilenskaĵa wulica 32”). Цяпер гэта будынак на Vilniaus gatvė 21.

Рэдакцыя пятага-шостага нумароў размяшчалася ў будынку па адрасе: «Вильня, Катэдральны плаць № 4» („Wilnia, Katedralny plac № 4”).

З дзейнасцю «Нашай Доли» можна звязаць яшчэ адзін адрас. Як успамінаў літоўскі сацыял-дэмакрат Сцяпанас Кайрыс, будучы муж Алаізы Пашкевіч, Пашкевіч у 1905–1906 гг. жыла ў раёне Сніпішкі,

Беларуская Сацыялістычная Грамада, [у:] *Idem*, *Да гісторыі беларускага руху*, с. 184–185.

²⁴ У. Конан, *Пачатак, які не забудзецца...*, с. 20.

²⁵ І. Мелешка, *10-летні юбілей беларускай прэсы*, «Гоман» 1916, № 73, 24.10, с. 2.

²⁶ С. Х. Александровіч, *Луцывіны роднага слова...*, с. 199.

²⁷ «Наша Ніва» (23-га лістапада 1906 г. – 23-га лістапада 1926 г.), «Народная справа» 1926, № 37, 23.11, с. 1.

у кватэры братоў Вацлава і Юзафа Пашкевічаў, афіцэраў Маладзечанскага пяхотнага палка²⁸. Гэта кватэра (вул. Хівінская, 44 (цяпер Giedraŭŭciŭ gatvė)) была адначасова канспіратыўнай кватэрай БСГ, дзе бывалі Францішак Умястоўскі, Эдвард Будзька, пра што апошні сведчыў у сваіх успамінах. Там Будзька пазнаёміўся з Янам Луцкевічам²⁹.

Склад рэдакцыі «Нашай Доли»

Рэдактарам-выдаўцом з першага да чацвёртага нумара (з 1 да 27 верасня) і выдаўцом пятага-шостага (18 лістапада – 1 снежня) нумароў «Нашай Доли» з’яўляўся Ян Тукеркес («Рэдактор-выдаўца Иван Тукеркес»; „Redaktor wydauca Iwan Tukierkies”), „za redaktora” пятага нумара быў падпісаны Адам Гедвіла (Adam Giedwiłło), ён жа – рэдактарам шостага.

Паводле А. Луцкевіча, у склад рэдакцыі «Нашай Доли» ўвайшлі: Ян Луцкевіч, «як галоўны арганізатар і ідэйны кіраўнік часопісі», Францішак Умястоўскі, «як літэратурны кіраўнік», Алаіза Пашкевіч і Антон Луцкевіч – «як сябры рэдакцыі і галоўныя супрацоўнікі»³⁰. А. Луцкевіч дадаваў, што «рэдакцыя «Наша Доля» складалася вылучна з студэнтаў», а «пры «радзінах» газеты былі студэнты з Санкт–Пецярга Антон Неканда–Трэпка, з Мінска – Браніслаў Зяменцкі, а таксама «група вучняў хіміка-тэхнічнае школы ў Вільні»³¹.

А. Луцкевіч падкрэсліваў, што Ф. Умястоўскі пісаў толькі перадавіцы ў першы-трэці нумары «Нашай Доли»:

а так жа рабіў раскладку матэрыялу і корэктурну ў друкарні, як адзіны сярод нас легальны чалавек. Увесь-жа матэрыял рабілі мы з Цёткай.

²⁸ С. Кайрыс, *3 маіх успамінаў пра Цётку*, [у:] *На суд гісторыі. Успаміны. Дыялогі*, укл. Б. І. Сачанка, Мінск: «Мастацкая літаратура» 1994, с. 15–16.

²⁹ А. Будзька, *Успаміны пра Івана Луцкевіча*, [у:] *Памяці Івана Луцкевіча ў першыя ўгодкі яго сьмерці яго (20.VIII.1919–20.VIII.1920)*, Вільня 1920, с. 40.

³⁰ *1906 – 14/IX – 1926*, «Народная справа» 1926, № 17, 15.09, с. 1.

³¹ А. Луцкевіч, *Роля моладзі ў зачатках адраджэнскага руху*, [у:] *Idem, Да гісторыі беларускага руху*, с. 169.

А. Луцкевіч сцвярджаў:

На № 3 праца ўмястоўскага спынілася – Spiritus movens газеты быў, бяспрэчна, Іван Луцкевіч як у сэнсе надаваньня кірунку, так і ў сэнсе арганізацыі³².

Кветка Вітан, якая была звязана асабістымі адносінамі з Я. Луцкевічам, запісала з яго слоў:

Па смерці бацькі, калі браты Луцкевічы канчалі гімназію, на іхную долю прыпала невялікая спадчына па бацьку, што дала ім магчымасць вучыцца далей, але, яшчэ будучы студэнтамі, яны часта давалі грошы на беларускую справу. Калі ж яны перабраліся ў Вільню, дык арганізацыя беларускай працы, асабліва ж друку, неўзабаве праглынула рэшту іхнае спадчыны, і, каб не дапусціць да заняпаду гэтае працы, трэба было шукаць новых сродкаў³³.

Ф. Умястоўскі ўспамінаў, што першымі, хто пачаў дасылаць свае творы ў «Нашу Долю», былі Ядвігін Ш. і Якуб Колас³⁴. Пра арганізацыю рэдакцыі ён пакінуў наступнае сведчанне:

Гэта было летам 1906 г., калі я прышоў да пракананьня, што мінуў беспаваротна час Калядных і Вялікодных пісанак, якія мы ў гуртках беларускіх у Маскве і Петраградзе друкавалі на гэктографях у некалькіх дзесятках экзэмпляраў. Настаў час, калі беларускае друкаванае слова павінна шырокай ракой ліцца ў нашу цёмную бяздольную вёску і гукамі роднай мовы будзіць людзей да лепшага жыцця і сьвет пазнаньня нясыці ў курныя мужыцкія хаты. [...]

Неяк яшчэ ў гімназіі я пазнаёміўся з Янам Тукеркесам. Бацькі яго, хрышчоныя жыдкі, мелі ў Вільні хатку на Новым Сьвеце, недалёка

³² А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы да гісторыі «Нашае Доля», «Польмя» 1927, № 3, с. 199–200.*

³³ К. Вітан, *«Наша ніва» і Іван Луцкевіч*, [у:] *На суд гісторыі...*, с. 62.

³⁴ К., *Праўда аб «Нашай Доля», «Беларускі дзень» 1927, № 2, 13.03, с. 2–4.* А. Луцкевіч сцвярджаў, што В. Іваноўскі з «Нашай Доляй» не супрацоўнічаў, бо жыў у той час у Санкт-Пецярбургу і пачаў супрацоўніцтва ўжо з «Нашай Нивай» – у канцы 1906 г. А. Уласаў «прыехаў у Вільню толькі ў пачатку 1907 году ў «Н[ашу] Н[іву]». Колас і Купала жылі на вёсцы і ніякага ўдзелу ў кіраванні «Нашай Доляй» прымаць не маглі» (А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 203).

ад таго месца, дзе жыў і я. Гэтак, дзякуючы суседзтву, завязалася знаёмасьць у нас. У тым часе, аб якім ідзе гутарка, бацька Тукеркеса памёр, пакінуўшы пану Яну хатку і некалькі тысячаў грашыма. Пачуўшы грошы ў кішані пан Ян закруціўся. Малады прыгожы дзяцюк загуляў, і грошы пачалі ўцякаць. Разглядзеўся пан Ян, што гэтак доўга не працягнеш і падумаў на астаткі бацькаўскага дабра пачаць які інтэрас. Гэткім добрым інтарэсам здалася яму расейская вечаровая газэта і, ведаючы што я знаюся на газэтнай справе, ён прышоў на раду да мяне і мы згаварыліся. [...] Слова за словам і Тукеркес праканаўся, што беларуская газэта пойдзе і, калі ня дасьць барышу, то купіць сябе. [...]

Тутка я пазнаёміў Тукеркеса з братамі Луцкевічамі і Алёісай Пашкевічанкай, што вядома была у беларускіх гурткох пад прозьвішчам Цёткі. Луцкевічы і Цётка з ахвотай абяцаліся памагчы і зараз-жа з усёй энэргіяй прыняліся да работы. Хутка Ян Тукеркес адтрымаў дазваленьне на выдавецтва «Нашае Долі». Фактычным і офіцыяльным рэдактарам меўся быць я, але паводлуг закону мне не хапіла гадоў (я меў толькі 23, а трэба было меці ня меней 24) для права падпісваньня газэты. Гэткім чынам Ян Тукеркес зрабіўся выдаўцом і падпісваў газэту, як рэдактар, хаця паміж сабою мы згаварыліся, што ўсю рэдактарскую працу буду вясьці я. Антон Луцкевіч і Цётка ўвайшлі ў рэдактарскую колёгію [sic!].

Наладзіўшы гэтак справу, я паехаў да маёнтку Лябёдка, да Вацлава Іваноўскага, каб адпачыць трошкі [...]. Праз некалькі часу я адтрымаў ад Тукеркеса ліст, у якім ён мне пісаў, каб я хутчэй прыяжджаў да Вільні, бо сам ён ня можа паладзіць з Луцкевічамі. Сягоньня не памятаю, з чаго у іх пайшла сварка; досьць таго, што прыехаўшы я ўсіх згадзіў і праз некі тыдзень вышаў нумар «Нашае Долі». Калі а гадзіне 12-ай са сьвяжусенькім першым нумарам «Н. Д.» я вышаў з друкарні, ў якой прасядзеў бяз мала ўвесь дзень, робячы карэктурку і сотні разоў прачытваючы тыя словы, што хутка палятуць да родных вёсак, сэрга ў мяне стукала ад радасьці і шчасьця, а можа і ад трывогі разам за будучыну нашага дарагога дзіцяці. Прышоўшы ў рэдакцыю на Віленскай вуліцы я знашоў там усю кампанію. Быў тут Ян Тукеркес і Антон і Ян Луцкевічы, і Цётка, і Станіслаў Сымановіч – экспэдытар газэты, здаецца, што праездом з Менску быў і Трэпка. Усе з нецярпеньнем

чакалі майго прыходу, і газэту амаль не парвалі, выдзіраючы з рук адзін ў аднаго.

Гэтак да познай ночы мы гулялі на хрэсьбінах «Нашае Долі»³⁵.

Паводле А. Луцкевіча, Тукеркес быў сынам віленскага фельчара – «жыда-выхрыста», сябрам Ф. Умястоўскага, апошні і рэкамендаваў Тукеркеса Яну і Антону Луцкевічам:

як чалавека, каторы-бы мог фінансаваць, як даходнае прадпрыемства, праектаваную намі беларускую часопісь ды ўзяць канцэсію на сваё імя, як выдавец і рэдактар.

А. Луцкевіч характарызаваў Тукеркеса як «тыповага «хлышча» і «прожигателя жизни», але «па натуре не благога, даволі адзыўчывага»³⁶.

Паводле яшчэ аднаго сведчання А. Луцкевіча,

тыднёвік «Наша Доля» [...] выйшаў 1 верасня 1906 году, за грошы, выручаныя Ів. Луцкевічам за прададзеную ім з болем сэрца колекцыю ордэраў [ордэнаў. – В.К.]³⁷.

Паводле іншага яго сведчання, першы нумар «Нашай Доли» выйшаў за грошы Я. Тукеркеса,

якія ўраз-жа і вярнуліся з прычыны вялізарнага попыту на газэту: у Вільні было прададзена да 3.000 экз. за адзін дзень. [...] Але ўжо на другі дзень «Н. Д.» была сконфіскавана, што выклікала ў Тукеркеса прыкруую рэакцыю.

У выніку, Тукеркес

«ня толькі не ўкладаў нічога ў газэту (якая далей выходзіла за грошы майго брата, прадаўшага з гэтай мэтай колекцыю сваіх ордэнаў), але, наадварот, рабіў спробы сёе-тое цягнуць з газэты на сваю карысьць.

³⁵ К., *Праўда аб «Нашай Долі»*, «Беларускі дзень» 1927, № 1, 7.03, с. 3–5.

³⁶ А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 201.

³⁷ *Жыцьцё і праца Івана Луцкевіча, [у:] Памяці Івана Луцкевіча...*, с. 12.

Луцкевіч сцвярджае, што Ф. Умястоўскі «неспадзявана» з'ехаў з Вільні, захапіўшы з сабой «усю налічнасьць касы», а ў Луцкевічаў з Тукеркесам

адносіны так папсаваліся, што далейшае вядзеньне газэты пад ягонаю фірмаю аказалася немагчымым, тым болей, што павыкрываліся і былі разьдзьмуханы палякамі нейкія даволі цёмныя справы з ягонага прашлага. Гэта прымусіла нас зьліквідаваць газэту пасья чацьвертага нумару.

На першай старонцы чацьвёртага нумара з'явілася аб'ява аб тым, што па незалежных ад рэдакцыі прычынах «Наша Доля» больш не будзе выходзіць. Паводле А. Луцкевіча, ён, яго брат Ян і А. Пашкевіч пасля выезду Ф. Умястоўскага былі вымушаны знаходзіцца

на нелегальным палажэньні і асабліва мусілі ўкрывацца ў сувязі з сталымі канфіскацыямі газэты і пільным надзорам за ёй паліцыі³⁸.

А. Луцкевіч тлумачыў, чаму ў другім-трэцім нумарах «Нашай Доли» была апублікавана аб'ява наступнага зместу:

Усялякіе грошы прысланыя у Рэдакцыю «Нашае Доли», просім прысылаць канешне на імя Ефстафія Сымоновича³⁹.

Аказваецца, каб грошы «ня мог узяць Тукеркес з пошты»: Сымановіч служыў лёкаем у Тукеркеса і быў узяты ў «Нашу Долю» экспедытарам. Яму Луцкевічы давяралі больш, чым Тукеркесу⁴⁰.

Аднак у шостым, апошнім, нумары газеты паведамлялася, што грошы грэба

канешне адрэсаваць так: у рэдакцыю «Нашае Доли» Вільня, а не на імя быгушага стоража рэдакцыі Ефстафія Сымоновича, бо ён больш ня служыць⁴¹.

³⁸ А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 201.

³⁹ *Ад Рэдакцыі*, «Наша Доля» 1906, № 2, 15.09, с. 1; *Ад Рэдакцыі*, «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09, с. 1.

⁴⁰ А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 202.

⁴¹ «Наша Доля» 1906, № 6, 1.12, с. 7.

Гэта было звязана з тым, што пяты і шосты нумары газеты выйшлі без Луцкевічаў, а былі выдадзены Тукеркесам.

А. Луцкевіч успамінаў, што рэдактар пятага і шостага нумароў «Нашай Доли» Адам Гедвіла – гэта была «дужа сьветлая фігура, ідэйны рэволюцыянэр (віленец), сябра П. П. С»:

З намі ён быў у блізкіх адносінах. Вось-жа з ім у нас пазнаёміўся Тукеркес, і, калі мы зьліквідавалі рэдакцыю «Н[ашай] Д[оли]», Тукеркес, манячыся далей вясці выдавецтва, як рэч магчыма даходную, зьвярнуўся да Гедвіллы аб супрацоўніцтве, кажучы, што абодва Луцкевічы і Цётка прымушаны ўцякаць, няма каму вясці працы⁴².

Як пісаў даследчык гісторыі «Нашай Доли» Аляксандр Шлюбскі, Гедвіла

офіцыяльна рэдагаваць [...] ня меў права, бо рэдактарам офіцыяльным быў Ів. Тукеркес. За «незаконнае» рэдагаваньне «Нашай Доли» Гедвілла быў прыцягнуты Віленскай цэнзурай да адказнасці, аб выніках гэтага вестак няма ніякіх⁴³.

Гедвіла, паводле А. Луцкевіча, «хутка памёр ад сухотаў»⁴⁴.

Вышэйпрыведзеныя даныя даюць магчымасць толькі часткова рэканструяваць склад рэдакцыі «Нашай Доли», які змяняўся з нумара ў нумар. Кола асоб, якія рэальна, а не толькі фармальна ўдзельнічалі ў выданні і рэдагаванні першай беларускай газеты, гэта перш за ўсё браты Ян і Антон Луцкевічы (да чацвёртага нумара), Алаіза Пашкевіч (апошнія двое фарміравалі змест першых нумароў газеты), Францішак Умястоўскі (да трэцяга (?) нумара), Ян Тукеркес. З газетай найбольш найбольш актыўна супрацоўнічалі пісьменнікі Канстанцін Міцкевіч (Якуб Колас) і Антон Лявіцкі (Ядвігін Ш.).

⁴² А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 201.

⁴³ Ibidem, с. 202.

⁴⁴ Ibidem.

Канфіскацыі нумароў «Нашай Доли»

«Наша Доля» сваім рэвалюцыйным зместам раз’юшыла расійскія ўлады. Рэдакцыя ў другім нумары паведамляла:

Першы нумэр «Нашае Доли» па прыказу Виленскаго губэрнатора палиция канфіскавала. Разышлася толькі палавина – пяць тысячоу, а пяць тысячоу палиция забрала, так што нічога схаваць не удалося, и дзеля таго высылаць першы нумэр нікому ня можем⁴⁵.

Канфіскацыя **першага** нумара адбылася 2 верасня 1906 г. – за артыкулы «Што будзе?» (паводле Антона Луцкевіча, ён з’яўляўся аўтарам артыкула – гэта быў яго «дэбют»⁴⁶) і «Даходь Расейскаго Цара» (перадрук з літоўскай сацыял-дэмакратычнай газеты „Naujoji gadynė”)⁴⁷. У рэдакцыі быў зроблены вобыск⁴⁸.

Другі нумар не быў канфіскаваны.

Трэці нумар выйшаў 20 верасня і быў канфіскаваны за наступныя матэрыялы: артыкулы «Старое лекарство», «Як мужыку палепшыць сваё жыццё» і верш Якуба Коласа «Бэларусам» [sic!]⁴⁹. Літаратуразнавец Хведар Імшэннік падкрэсліваў, што менавіта за гэты верш быў канфіскаваны трэці нумар «Нашай Доли»⁵⁰.

У трэцім нумары «Наша Доля» паведамляла пра «обыски и арэшты» ў Вільні:

Вось у панедзелок палиция зрабила обыск у рэдакциии газэты «Эхо», забрала усе писульки и арыштавала 5 людзей. [...] Так само, як людзей, палиция арыштуе и газэты.

⁴⁵ *Ад Рэдакциии*, «Наша Доля» 1906, № 2, 15.09, с. 7.

⁴⁶ А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 203.

⁴⁷ *Што будзе?*, «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09, с. 2–3; (Naujoje Gadyne [sic!]), *Даходь Расейскаго Цара*, «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09, с. 4.

⁴⁸ С. Х. Александровіч, *Пуцявіны роднага слова...*, с. 199.

⁴⁹ *Старое лекарство*, «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09, с. 1–2; *Як мужыку палепшыць сваё жыццё (прадоужэнне)*, «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09, с. 3–4; Якуб Колас, *Бэларусам* [sic!], «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09, с. 7.

⁵⁰ Х. Імшэннік, *«Наша Ніва» і дваццацігадовы юбілей беларускае пэрыодычнае прэсы*, «Полымя» 1926, № 7, с. 54.

Пералічаны наступныя газеты, у якіх адбыліся вобыскі: польская „Echo”, літоўская „Naujoji gadynė”⁵¹.

Рэдакцыя „Naszaj Doli” удакладняла, што яе першы, трэці і чацвёрты нумары „policija kanfiskawała, tak szto niczoha schować nie udałośia”⁵².

Чацвёрты нумар «Нашай Доли» канфіскавалі за перадавіцу аб выбарах у Дзяржаўную думу Расіі⁵³. А. Луцкевіч успамінаў:

пасля выхаду чацвёртага нумэру «Нашай Доли» наступіў разгром супрацоўнікоў яе: большая часць іх ужо даўно працавала, укрываючыся ад арэшту за старую работу на беларускай ніве, і гэта прымусіло іх на момэнт «счэзнуць», калі пачаліся рэпрэсіі проці учасьнікоў газэты⁵⁴.

У выніку рэпрэсій улад

многа штрафоў было наложэно на рэдакцыю, і гурток асноўцоў, каторыя выдавалі газэту за свае цяжка запрацаваныя грошы, прымушэн быў аддаваць на іх апошкі [sic!]⁵⁵.

У пятым нумары „Nasza Dola” пісала пра рэпрэсіі ў адносінах да „Naujoji gadynė” (канфіскацыя тыражу), „Echo” і да самой «Нашай Доли»:

Redaktora polskaj hazety „Echo” Uładzimira Stojkawa i redaktora-wydaucy „Naszaje Doli” Iwana Tukierkiesa, prycahajuć da suda pa 1 i 2 punkt. st. ust. uh. sud. i pa punktu 6 atd. 8 urem. praw. ab pauremiennych wydaniach, za wydrukowanie artykułau u swaich hazetach⁵⁶.

Ф. Умястоўскі сведчыў, што «вялікая популярносьць «Н. Д.» звыярнула на сябе ўвагу царскіх чыноўнікаў»:

⁵¹ «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09, с. 5.

⁵² Ad redakcii, „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11, s. 7.

⁵³ А. Шлюбскі, *Да гісторыі канфіскацыі «Нашай Доли»*, «Звезда» 1926, № 210, 14.09, с. 2.

⁵⁴ І. Мелешка, *10-летні юбілей...*, с. 2.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11, s. 7.

3-і нумар «Н. Д.» ужо сконфіскавалі, так што толькі некалькі дзясяткаў [sic!] экзэмпляраў яе ўбачылі сьвет Божы. З той пары бяз мала кожны нумар «Н. Д.» спатыкала або канфіскавала, або штраф.

Паводле Умястоўскага, паліцыя «пачала канфіскаваць газэту ў самой друкарні і, нарэшце, на Яна Тукеркеса налажылі штраф і прыцягнулі яго да суду»:

А побач з гэным, баючыся ўплыву «Нашае Доля», мясцовыя ўлады выдалі цыркуляр, у якім гаварылася, каб усе нумары «Н. Д.» канфіскаваць, як газэту «ісклучительно вреднага наравлення», так гаварылася ў цыркуляры. Стала ясна, што пры гэтых варунках газэту выдаваць не магчыма. Папаўшы ў «гісторыю», – Ян Тукеркес адмовіўся даваць грошы. На пасяджэньні рэдактарскай колегіі, калі разглядалася пытаньне аб тым, як быць далей, Ян Луцкевіч абяцаўся дастаць грошы і гэтак мы пастанавілі газэту выдаваць далей, перамяніўшы трошкі тон.

Але з перамены тону ня выйшла нічога. Пробны нумар, у якім мы зрабіліся ціхімі і спакойнымі, таксама быў сконфіскаваны. Чыноўнікі прычэпіліся да слова «ваяваць» у адным з вершыкаў, дзе яно азначала звычайную барацьбу, змаганьне, – растлумачыўшы яго як прызыў да паўстаньня з аружжам у руках. Тады мне стала ясна, што «Нашай Доля» ўжо падпісаны прыгавар [sic!] і дні яе зьлічаны і нікая перамена тону нічога ўжо не паможаць [sic!]. І дзеля таго, ня глядзячы на намовы братоў Луцкевічаў, я зрабіў заяву ў газэтах, што «Наша Доля» сваё існаваньне спыняе⁵⁷.

У шостым нумары, які выйшаў 1 снежня 1906 г., «Наша Доля» пісала: «У прошлым тыдню зноу канфіскавалі № 5 «Нашае Доля»⁵⁸. **Пяты** нумар быў канфіскаваны за рад артыкулаў. А. Шлюбскі лічыў, што быў канфіскаваны і **шосты**⁵⁹. Паводле А. Луцкевіча, былі канфіскаваны тры з чатырох нумароў выдадзеных пад рэдакцыяй Тукеркеса і абодва выдадзеныя пад рэдакцыяй Гедвілы⁶⁰:

⁵⁷ К., *Праўда аб «Нашай Доля»*, «Беларускі дзень» 1927, № 2, 13.03, с. 2–4.

⁵⁸ «Наша Доля» 1906, № 6, 1.12, с. 5.

⁵⁹ А. Шлюбскі, *Да гісторыі канфіскацыі...*, с. 2.

⁶⁰ Idem, *Новыя матэрыялы...*, с. 202.

некаторыя нават ешчэ у друкарні – перш, чым іх закончылі друкаваць⁶¹.

Ян Тукеркес быў прыцягнуты да судовай адказнасці па ўсіх выпадках канфіскацыі газеты⁶². Паводле пастановы Віленскай судовай палаты ад 11 студзеня 1907 г., Тукеркес ва ўзросце 25 год быў прыгавораны да зняволення ў крэпасці на адзін год з забаронай прымаць на сябе званне рэдактара перыядычнага выдання на працягу трох гадоў⁶³.

19 студзеня 1907 г. „Nasza Niwa” выйшла з артыкулам „Sud „Naszaj Doli”⁶⁴. У ім паведамлялася пра суд над Тукеркесам, які адбыўся 12 студзеня [sic!] у Віленскай судовай палаце. На працэсе Тукеркеса абвінавачвалі ў закліку „da razruchu ũsiaho ciapieraszniaho hasudarstwienaho ustrojstwa”, „za ũadannie pieramieny starych paradkaj dy ustanauũlennie na ziamli tawarystwa mieũ ludŕmi (socjalizmu)”.

У працэсе над «Нашай Доляй» прымаў удзел дзеяч заходне-рускага руху Аляксандр Пшчолка, які працаваў прысяжным перакладчыкам матэрыялаў газеты з беларускай мовы на рускую⁶⁵, прычым, як піша Шлюбскі, перакладаў «няправільна для большага пакараньня газэты»⁶⁶.

У выніку, суд абвінаваціў Тукеркеса ў тым, што „byŕo napisana ũ „Naszaj Doli”, szto muŕyku treba prociũ zdzirstwa panou ũluczacca u sajuzu”, у тым, што „korespondent nazwai kazakou „czuŕyncami”. Аднак

⁶¹ І. Мелешка, *10-летні юбілей...*, с. 2.

⁶² А. Шлюбскі, *Да гісторыі канфіскацыі...*, с. 2.

⁶³ Ibidem; С. Х. Александровіч, *Пуцявіны роднага слова...*, с. 200.

⁶⁴ „Marcin”, *Sud „Naszaj Doli”*, „Nasza Niwa” 1907, Nr 3, 19.01, s. 6–7.

⁶⁵ І. Шыпіла, *Хто яны?*, «Савецкая Беларусь» 1926, № 157, 14.07, с. 4–5; А. Шлюбскі, *Пшчолка і «Вражда из-за языка»*, «Савецкая Беларусь» 1926, № 164, 22.07, с. 3–4; А. Шлюбскі, *Да гісторыі канфіскацыі...*, с. 2.

⁶⁶ Ibidem.

адвакат, choć nie białarus, ale sprawiedliwa zhadaŭ, szto zdzirstwa (jak i polskaje „zdzierstwo”) – heta wymahannie liszniaho (u kramie, na raboci), abo eksploatacija; Kazaki nazywajucca „czużyncami”, pa rusku: „czużakami”, nieznamcami, a toj [Пшчолка. – В.К.] placie: czużaziemcy. Ŭsio, kab wyszła brechnia na rasiejskaje wojska. Tak i pamahła [sic!] redaktoru starannie adwakata, nawat i szczyraje, wyciahnuć jaho z biady, jak toj kaszel u chwarobi. Iwan Adamoŭ Tukierkies prysudżeny na hod siadzieć u krepaści, dy hazeta jaho zamknuta na zaŭsiahdy.

23 сакавіка 1907 г. у 4-м аддзяленні крымінальнага касацыйнага дэпартаменту Сената Расійскай імперыі слухалі справу аб скарзе Тукеркеса на прыгавор Віленскай судовай палаты. Аднак прыгавор быў пакінуты ў сіле⁶⁷. Паводле А. Луцкевіча, пасля таго, як суд прыгаварыў Тукеркеса «на год крэпасці, дык ён уцёк у Парыж» – і прапаў без вестак⁶⁸.

Фактычна «Наша Доля» спыніла выхад з апошнім нумарам за 1 снежня 1906 г., аднак фармальна была закрыта ў пачатку 1907 г.

Да пытання аб колькасці выдадзеных нумароў «Нашай Доли»

Ф. Умястоўскі няўпэўнена сцвярджаў:

на 7-м, здаецца, нумары, задушаныя рукамі расейскага ката, скончыла сваё існаванне «дзіця свабоды», першая беларуская часопісь «Наша Доля»⁶⁹.

Паводле Рамуальда Зямкевіча, яму ў 1906–1907 гг. Ф. Умястоўскі гаварыў, што **сёмы** нумар «Нашай Доля»

быў набраны ў друкарні *толькі ў палове старонкі* [курсіў Р. Зямкевіча. – В.К.] і скончаным ня быў⁷⁰.

⁶⁷ А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 205–206.

⁶⁸ Ibidem, с. 202.

⁶⁹ К., *Праўда аб «Нашай Доля»*, «Беларускі дзень» 1927, № 2, 13.03, с. 2–4.

⁷⁰ А. Шлюбскі, *Новыя матэрыялы...*, с. 203.

А. Шлюбскі, спасылаючыся на Умястоўскага, пісаў, што выйшлі ўсяго не шэсць, а **восем** нумароў «Нашай Доли» – апошні 23 лютага 1907 г., аднак яны не захаваліся:

з прычыны іх канфіскацыі ў друкарні ў дзень выхаду; [...] пасля судавага зачынення газеты, якое адбылося 11 студзеня 1907 года⁷¹.

А. Луцкевіч і Р. Зямкевіч папраўлялі А. Шлюбскага, тлумачачы, што віленская цэнзура зрабіла апіску і ў яе дакументах меўся на ўвазе восьмы нумар «Нашай Нивы» за 24 лютага 1907 г.⁷² На самай справе 23 лютага 1907 г. в. а. віленскага інспектара па справах друку А. Кемерлінг паведамляў у Галоўнае ўпраўленне па справах друку МУС Расійскай імперыі:

на вышедший сегодня 23-го [на самай справе 24-га! – *В.К.*] февраля № 8 газеты на белорусском наречии «Наша Нива» мною наложен арест⁷³.

Падсумоўваючы, трэба прызнаць, што «Наша Доля» пры спрыяльных умовах магла выходзіць і далей, аднак фактычна выйшла толькі шэсць нумароў газеты.

Праблема пераемнасці паміж «Нашай Доляй» і «Нашай Нивай»

Вышэй было сказана пра некаторыя супярэчнасці паміж членамі рэдакцыі «Нашай Доли». Гэта паўплывала не толькі на розныя інтэрпрэтацыі гісторыі гэтай газеты, але і на пытанне аб узаемасувязі паміж «Нашай Доляй» і «Нашай Нивай».

«Наша Доля» не выходзіла ў кастрычніку – сярэдзіне лістапада 1906 г. Антон Луцкевіч у 1926 г. успамінаў:

⁷¹ Idem, *Да гісторыі канфіскацыі...*, с. 2.

⁷² Idem, *Новыя матэрыялы...*, с. 202, 204; „Nasza Niwa” 1907, Nr 8, 24.02.

⁷³ А. Унучак, *«Наша ніва» і беларускі нацыянальны рух (1906–1915)*, Мінск: «Беларуская навука» 2008, с. 147.

Пасьля канфіскацыі трэцяга нумару «Нашае Долі» зрабілася ясным, што газэце царская ўлада жыць ня дасьць. Дый рады працаўнікоў газэты працярабіліся: першы пакінуў рэдакцыю Пранук Умястоўскі і цішком выехаў вучыцца ў Пецярбург. Сьледам за ім прымушана была выехаць заганіцу Цётка, якую цягнулі пад суд за арганізацыю работнікаў у Нова-Вілейску [цяпер раён Вільні – Наўёі Вільня. – *В.К.*]. [...] І вось, Цэнтральны Камітэт Беларускае Сацыялістычнае Грамады пастанаўляе выпусьціць яшчэ толькі адзін – чацьверты – нумар Н. Д., у якім і абвясьціць аб спыненні выдавецтва⁷⁴.

У перадавым артыкуле ў першым нумары рэдакцыя „Naszaj Niwy” тлумачыла сітуацыю, якая к таму часу склалася з беларускамоўнай прэсай:

„Nasza Niwa” budzie druhej białaruskaj hazetaj – pierszaja hazeta, „Nasza Dola”, użo nie żywieć: jana była nadto nia doūho, blisnuła, jak małanka, i zhinuła hdzieści⁷⁵.

Аднак гэтыя радкі, апублікаваныя 10 (23) лістапада 1906 г., як паказалі далейшыя падзеі, не зусім адпавядалі рэчаіснасці.

У другім нумары «Нашай Нивы» за 17 (30) лістапада з’явілася паведамленне:

U czaćwiortym numery „Naszaj Doli” na pierszym miejscu staić abjaŭlennie, szto „dziela pryczyn ad redakcji niezaleznych „Nasza Dola” bolsz wychadzić nia budzie” udzie. Abjaŭlennie heta pieredrukawali wilenskije hazety.

„Nasza Niwa” спасылалася, у прыватнасці, на газету «Съверо-западный голось», у якой 30 верасня 1906 г. (№ 245) была апублікавана згаданая аб’ява. Затым, паводле „Naszaj Niwy”, 19 кастрычніка ў № 261 «Съверо-западного голоса» з’явілася заява Я. Тукеркеса аб тым, што ён не закрываў «Нашу Долю», а „zrabili heta niejakije piawiedamuje jamu ludzi”. 21 кастрычніка ў № 263 «Съверо-западного голоса» з’явілася заява былых членаў рэдакцыі «Нашай Доли», якія

⁷⁴ «Наша Ніва» (23-га лістапада 1906 г. – 23-га лістапада 1926 г.), с. 1.

⁷⁵ „Nasza Niwa” 1906, Nr 1, 10 (23).11, s. 1.

atkazali panu Tukierkiesu, szto „Nasza Dola” zakryta, a kali i budzie znou vychadzic, to jany pracawać u joj nia buduć.

Далей „Nasza Niwa” інфармавала:

Czytacieli i ўsie zainteresowanyje, chto padpisaўsia na „Naszu Dolu”, prychodzili da redakcji „Naszaj Niwy” pytacca, czamu „Nasza Dola” tak doўho nie wychodzić, czy wyjdzie jana kali i czy praўda, szto pan Tukierkies pamieszczaje ў hazetach abjaўлення ab padpiscy dzieła taho, kab paprawić swaju kiszeniu, katoruju padarwali czastyje konfiskacii „Naszej Doli”?

Працягваючы, рэдакцыя „Naszaj Niwy” паведамляла, што, паводле яе даных,

nichto z byўszych satrudnikoў redakcji „Naszaj Doli” pracawać z panom Tukierkiesom nie budzie.

З „Naszaj Niwy” даведваемся, што Тукеркес 14 лістапада ў № 143 газеты «Свободное слово» апублікаваў пісьмо, у якім

łajeć redakcji „Naszaj Niwy”. My na heta nia budziem niczoha adkazywać, bo z ludźmi niekulturnymi nia choczem mieć nijakoha interesu [sic!] ⁷⁶.

18 лістапада ў пятым нумары „Naszaj Doli” я выдавец Я. Тукеркес у звароце „Da Czytacielow” тлумачыў перапынак у выданні газеты:

Pa pryczynam, ad mianie nie zależnym, „Nasza Dola” była pierastauszy wychodzić. [...]

Ot źesz kryhu [sic!] aprawiuszyś ad usich bied, szto na mianie nawaliliś, znou paczynaju wydawać „Naszu Dolu”, znou idu służyć biednamu, skryużennamu [sic!] wioskowamu i miestowamu raboczemu narodu ⁷⁷.

Тукеркес таксама выступіў з заявай у сувязі са з’яўленнем „Naszaj Niwy”:

⁷⁶ Ad Redakcji, „Nasza Niwa” 1906, Nr 2, 17 (30).11, s. 8.

⁷⁷ Januk Tukierkies, Da Czytacielow, „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11, s. 1.

U Wilni ciapier wydajuc̄ druhuju bielaruskiju hazetu, nazywajec̄ca jana „Nasza Niwa”.

Dziela taho, że „Nasza Dola” nie wychadziła, szmat ludzię dumali, że „Nasza Niwa” wychodzić umiasta „Naszaje Doli[”].

Dyk ja zajaulaju wielmi poważajemym czytacielam, szto „Nasza Dola” nikoli niczoha ahulnaho nia miela i nia majeć z „Naszaje [sic!] Niwoj”⁷⁸.

Апошні, шосты, нумар «Нашай Доли» убачыў свет 1 снежня 1906 г., а 2 (15) снежня выйшаў ужо чацвёрты нумар «Нашай Нивы». Такім чынам, пэўны час існавалі дзве беларускія газеты.

А. Луцкевіч «Нашу Долю» называў

последним отзвуком пролетавшей революции и по своему содержанию, и по своей фразеологии, напоминающей фразеологию революционных листков 1905 г.⁷⁹

Пад «лісткамі» меліся на ўвазе лістоўкі, якія выдавала Беларуская сацыялістычная грамада.

Юры Туронак выказваў нязгоду з тым, што Я. Луцкевіч адыграў вырашальную ролю ў заснаванні «Нашай Доли», сцвярджаючы, што яе пачалі выдаваць Ф. Умястоўскі і Я. Тукеркес:

Праўда, браты Луцкевічы імкнуліся пераняць кіраўніцтва газэтай і, калі гэта не ўдалося, пасыла выпуску чацвёртага нумару «адкалоліся» і пачалі выдаваць «Нашу ніву». Факт, што ў падзагалоўку «Нашай нівы» падавалася «першая беларуская газэта з рысункамі», у гэтым кантэксьце вельмі сымптаматычны: ён адлюстроўваў тэндэнцыю непрызнаваньня ў той час «не сваёй» «Нашай доли»⁸⁰.

Калі з другой часткай вываду Ю. Туронка можна пагадзіцца, то яго сумненні што да ключавой ролі Я. Луцкевіча ў заснаванні беларускай прэсы не знаходзяць пацвярджэння.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ А. Луцкевіч, *Собственноручные показания А.И. Луцкевича. 30 октября 1939 г.*, [у:] Idem, *Да гісторыі беларускага руху*, с. 226.

⁸⁰ Ю. Туронак, *Па плёнах назнаеце іх*, [у:] Idem, *Мадэрная гісторыя Беларусі*, с. 15.

«Наша Доля» была першай, а «Наша Нива» – другой беларускай газетай, прычым пасля змен у складзе рэдакцыі «Нашай Доли» і заснавання «Нашай Нивы» яны пэўны час суіснавалі. Аднак бяспрэчным з’яўляецца ключавая роля братоў Яна і Антона Луцкевічаў у заснаванні абедзвюх газет.

Сістэма выдання і распаўсюджвання «Нашай Доли»

Пытанне аб тым, як друкавалася і распаўсюджвалася першая беларуская газета, немалаважнае. Яно высвятляе тое, да якой аўдыторыі даходзіла гэта выданне (не канфіскаваныя цэнзурай экзэмпляры) і, адпаведна, які яно мела ўплыў. Гэта дазваляе меркаваць аб рэальнай аўдыторыі не толькі газеты, але і беларускай нацыянальнай ідэі.

Газета «Наша Доля» з першага да чацвёртага нумара друкавалася ў друкарні «Типографія «Артель Печатнаго Дѣла» («Вильна, уг. Большой и Рудницкой ул., д. Залкинда», цяпер – *Didžióji gatvė 33 / Rūdninkų gatvė 2 / Arklių gatvė 1*). Пяты нумар „*odbijano w drukarni M. Romma*”, шосты – „*w drukarni A. G. Syrkina*”.

Пра тое, як распаўсюджвалася «Наша Доля», можна меркаваць фактычна толькі з успамінаў Ф. Умястоўскага, які сведчыў, што ў сувязі з канфіскацыямі газеты паліцыяй

мы часць выдання адразу з друкарні вывозілі ў прыватныя кватэры і толькі другую частку прывазілі ў рэдакцыю, дзе на яе ўжо чакала паліцыя. Схаваныя гэтакім спосабам нумары мы прадавалі потым па павялічанай цане, так што некалькі часу, ня глядзячы на канфіскацыю, маглі такі зьявсьці канцы з канцамі⁸¹.

З інфармацыі, якая публікавалася на першай старонцы «Нашай Доли», вядома, што першы-чацвёрты нумары прадавала «Литоуская книгарня М. Пясэцкой–Шляпэліс. Вильня, Доминиканская вул., 13» (цяпер *Dominikūnų gatvė 11*), «тамъ жэ [...] прымаецца

⁸¹ К., *Праўда аб «Нашай Доли»*, «Беларускі дзень» 1927, № 2, 13.03, с. 2–4.

падписка»⁸². Літоўская кнігарня прадавала «рожныя беларускія кніжкі», напрыклад, як паведамляла ў першым нумары «Наша Доля»:

Элементар беларускі, Казкі, Вязанка [sic!], Дудка Бурачка–Богушэ-вича, Скрыпка Беларуская, Смык Беларускі, Песні, Што такое свабода і другіе⁸³.

20 верасня 1906 г. «Наша Доля» паведамляла пра «обыскі і арэшт» ў Вільні:

прышла паліцыя да кнігарні Шлапаліса, што прадае кніжкі літоўскія і беларускія, і у яго забрала неякія пісункі [sic!] і кніжку беларускую «Хрэст на свабоду»⁸⁴.

3 лістапада 1906 г. Марыя Пясяцкайце–Шлапялене пісала мужу Юргісу Шлапялісу пра тое, што ён нешта абяцаў рэдактару «Нашай Доли» Я. Тукеркесу [„Tukierkiui”]⁸⁵. 29 лістапада 1906 г. Марыя паведамляла, што „Gromad”, г. зн. нехта з БСГ, хоча ад яе грошай:

Я не дала, бо спярша, сказала, трэба звесці рахункі [„suvest rokunda”]. Ён сказаў: мне нямнога трэба грошай, але 25 руб., а сказаў, п. Ш[лапяліс] гаварыў, што прададзена кніг прынамсі на 60 руб. Я адказала – пакуль не падлічу, не збяру грошы, даць не магу, бо не маю⁸⁶.

У лютым 1907 г. М. Пясяцкайце–Шлапялене пісала Ю. Шлапялісу, што, «наводзячы парадак, знайшла на акне № 1, 4 «Н[ашай] Доли»:

⁸² «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09, с. 8; V. Žukas, *Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas Vilniuje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 2000; *Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Šlapeliai. Mokslinės konferencijos medžiaga*, sud. A. Lapinskienė, J. Paškevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2019.

⁸³ «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09, с. 8.

⁸⁴ «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09, с. 5.

⁸⁵ *Marijos ir Jurgio Šlapelių archyvas*, par. V. Žukas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 2006, p. 78.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 87.

Паміж імі знайшла 4 польскімі літарамі. Усцешылася. Прашу, ведаеш, усіх знаёмых, ці не прадалі б некаторыя з іх па 5 руб., і гэта за № 4 рускімі літарамі, і так дагэтуль польскімі я не знайшла. Таму напісала Зямкевічу [„Zemkevuciui”], што можна атрымаць толькі за 10 руб. Калі ён возьме, тады ўжо змагу за тые грошы купіць [дачцэ, якая нарадзілася ў 1906 г. – В.К.] Лаймуце ложкачак або калыску, бо ўжо яна мяне так мучыць, што не магу больш жыць без ложка⁸⁷.

Гэта сведчыць пра тое, што ў той час «Наша Доля» магла ўжо быць рырытэтам, што абумоўлена канфіскацыяй большасці яе тыражу.

Пытанні беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці на старонках «Нашай Доли»

Галоўнае значэнне «Нашай Доли» ў тым, што з яе старонак у грамадскае жыццё прыйшлі публіцысты, літаратары – тагачасныя беларускія ідэолагі. Мастацкая літаратура і публіцыстыка першых беларускіх газет з’яўляліся тымі сродкамі, з дапамогай якіх у свядомасці чытачоў замацоўвалася вядучая роля і значэнне беларускай мовы для беларускай нацыі, што ў той час фарміравалася ў працэсе нацыянальнай агітацыі менавіта на старонках гэтага выдання.

У першым зборніку Янкі Купалы «Жалейка», выдадзеным у 1908 г. у Санкт–Пецярбургу, быў надрукаваны верш «Нашэй Доли. Першай беларускай газэце», які, мяркуючы з яго зместу, быў напісаны ў той час, калі гэта выданне яшчэ выходзіла:

*Гэй! ўсе разам без патоли,
Беларусы-дзеці!
Пашлійом дзякуй «Нашэй Доли»,
Роднiн'кай газэце. [...]*

*Дзякуй! и хай «Наша Доля»
Часцей к нам прыходзе;*

⁸⁷ Ibidem, p. 102.

*А з ей праўда і з ей воля
Зажыве ў народзе*⁸⁸.

У гэтым вершы выразна прачытваюцца такія паняцці, як «беларусы», «народ» і разам з тым разам з імі пастаўлена «Наша Доля». Гэта падкрэслівала тое значэнне, якое мела газета для беларускага нацыянальнага руху. І хаця сам Купала ў гэтай газеце не друкаваўся, аднак відавочна, што яна пакінула след у гісторыі беларускага нацыянальнага руху.

Беларускі перыядычны друк з першых крокаў сутыкнуўся з патрэбай вырашэння і нацыянальнага, і рэлігійнага, і сацыяльнага, і эканамічнага пытанняў, якія былі ўзаемазвязаны.

У сваім першым нумары, у звароце «Да чытацелёў», «Наша Доля», гаворачы пра падзеі рэвалюцыі, што пачалася ў 1905 г., калі «прачхнуўся з цяжкага сну народ [...] за вялікае дзело свабоды і лепшае доли», адзначала:

Толькі з пад стрэхи цёмное хаты мужыка беларуса як дауней, як сотні гадоу таму назад веець холадом магільнага сну⁸⁹.

Гэтым падкрэсліваўся асноўны адрасат беларускай газеты – селянін беларускай нацыянальнасці. А ў той час паняцці беларус і селянін былі практычна ідэнтычныя.

У сувязі з гэтым рэдакцыя «Нашай Доли» так бачыла свае мэты і намеры:

И пачали людзи шукаць прычыны нашае нядоли. Шукали у книжкох, пытали у самого жыцця. И усюды быу адзин адказ: «Дайце беларусу такую книжку, каб йон зразумеу, што у йой написана. Тольки книжка, написаная на мови бацькоу яго, патрапиць сноп свету закинуць у цяжкое жыццю беларуса, тольки яна патрапиць холад и голад выжануць з мужыцкае хаты, тоьки [sic!] яна пакажэць яму дарогу лепшае яснейшае доли!

⁸⁸ *Жалейка Янки Купалы*, Пецярбург: «Загляне сонцэ і у нашэ ваконцэ!» 1908, с. 138; Я. Купала, *Поўны збор твораў*. У 9 т. Т. 1, с. 127–128, 360.

⁸⁹ *Да чытацелёў*, «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09, с. 1–2.

У гэтым фрагменце фігуруюць чарговыя, вельмі важныя паняцці для беларускай публіцыстыкі, увогуле літаратуры і нацыянальнага руху. Гэта «кніжка» і «доля». Прычым кніга, як вынікае з газетнага артыкула, гэта – увогуле друкаванае слова, літаратура. І гэта літаратура менавіта на беларускай мове бачылася «дарогай» да «лепшае яснае доли». Такі падыход прадвызначыў стратэгічную дарогу беларускай літаратуры і беларускага руху: прывесці беларусаў (сялян) да сацыяльнага вызвалення праз асвету на беларускай мове. У звароце «Да чытацелю» ў першым нумары «Нашай Доли» таксама гаворыцца больш падрабязна пра актуальныя задачы газеты:

Писаць [...] мы будзем для віоски и будзем бараниць справы віосковых людзёу.

Гэтымі вясковымі людзьмі лічыўся «восьмимильённый народ беларусски». Выказвалася спадзяванне:

«Наша Доля» разыдзеца далёка па усей нашэй маці зямлицы Беларускай.

Аднак у тагачасных умовах, як сведчыў Першы ўсеагульны перапіс насельніцтва Расійскай імперыі 1897 г., сярод праваслаўных жыхароў Беларусі, у залежнасці ад рэгіёна, было ад 9,6% да 17,33% пісьменных, а сярод католікаў – ад 27,73% да 35,4%⁹⁰. Такім чынам, магчымасці доступу да большасці патэнцыяльных чытачоў былі абмежаваны іх непісьменнасцю.

Гісторык Уладзімір Пічэта невыпадкова адзначаў:

беларускі нацыянальны культурны рух – гэта протэст супроць прынячэння беларускага сялянства з боку насіцеляў польскай і расійскай культуры⁹¹.

⁹⁰ П. В. Терешкович, *Этническая история Беларуси XIX – начала XX в. в контексте Центрально-Восточной Европы*, Минск: Белорусский государственный университет 2004, с. 172.

⁹¹ У. Пічэта, *Формы нацыянальнага й опозыцыйнага руху на Беларусі*, «Польмя» 1924, № 2 (10), с. 147.

Пры гэтым публіцыстыка першай беларускай газеты па нацыянальным пытанні характарызавалася памяркоўнасцю і схільнасцю да пошуку згоды паміж рознымі народамі і канфесіямі. «Наша Доля» абсалютна адназначна выступала праціўніцай усіх відаў ксенафобіі. Выданне лічыла, што нянавісць людзей адзін да аднаго выклікала «жменька людзёў, каторая баіцца народнае свабоды»:

И вот яны цкуюць адзін народ на други, хрысціян [sic] на жыдоў, рускіх на палякоў, татароў на армяноў⁹².

„Nasza Dola” прапаноўвала нацыянальную праграму, якая знаходзілася ва ўзаемазалежнасці з сацыяльнай. У артыкуле „Ab wybarach u Hasudarstwieniuju Dumu” гаварылася:

Wot hetakich deputatau nam patreba, katoryje smieła baraniliby muzyckaje sprawy i dabiwališby palepszennia życcia jak muzyka-biełarusa, tak i usiej pracawitaj biednaty, szto żywieć u naszym kraju. [...]

Adzin i hłaunyj woroh jak wioskowaho, tak i miestowaho biednaho raboczaho narodu, heta niadola i ciamnota, prociu katoraj pawinna usia pracawitaja biednata wajewać jak adzin czelawiek, nie razhladajuczy jakoj jon wiery i narodaŭ: czy heta prawasłaunyj, czy katolik, czy żyd, czy ruskij, czy palak, czy litwin, czy łatysz, czy niemiec, czy tatar, czy armianin, czy kałmyk i szmat jeszcze druhich, katoryje żywuć u celym naszym wialikam hasudarstwie. Usio heta braty naszy pa biadzie i niadoli⁹³.

Увогуле, рыторыка «Нашай Доли» была сугучная праграме Беларускай сацыялістычнай грамады, прынятай на I з’ездзе Беларускай рэвалюцыйнай грамады ў 1903 г. і на II з’ездзе БСГ у 1906 г. і апублікаванай лістоўкай у кастрычніку 1906 г. У праграме БСГ гаварылася:

«Белорусска Социалистычна Громада», организуя працовіту бедноту Беларускаго края без различия национальностей, имеет конечной целью замену капиталистического строя социалистическим [...].

⁹² Пагром, «Наша Доля» 1906, № 2, 15.09, с. 1.

⁹³ Ab wybarach u Hasudarstwieniuju Dumu, „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11, s. 2.

БСГ считает своей ближайшей политической задачей ниспровержение самодержавия, выступая в борьбе за осуществление этой задачи совместно с пролетариатом всей России⁹⁴.

Агульным з іншымі сацыялістычнымі партыямі Расіі быў і лозунг БСГ: «Працавіта беднота усіх краёў, злучайся!» А яшчэ ў маі 1906 г. у лістоўцы БСГ гучаў заклік:

Вон цараво правіцельство!
Вон панское і чыноўніцкое здзірство!
Нехай жыве сацыялістычна справядлівосьць!⁹⁵

Фундаментальнае значэнне той работы, якую выконвалі публіцысты «Нашай Доли» ў параўнанні з польскімі дзеячамі ў Беларусі і Літве XIX – пачатку XX ст., заключаецца ў тым, што яны не толькі самі ўсведамлялі факт *самабытнасці* беларусаў (якую даследчыкі абгрунтавалі яшчэ ў XIX ст.), але і абгрунтоўвалі іх *самастойнасць* як нацыі.

«Наша Доля» з’яўлялася першым сродкам масавай інфармацыі на беларускай мове, на базе якога пачаўся літаратурны працэс, дзе фарміравалася літаратурная мова беларускай нацыі, ідэя якой толькі пачынала афармляцца ў коле тых людзей, якія стварылі беларускі рух і беларускі друк як трыбуну гэтага руху.

Выдаўцам і аўтарам «Нашай Доли» давялося ствараць сучасную беларускую нацыю і літаратурную мову фактычна з нуля, толькі зрэдку звяртаючыся да спадчыны мінулага. Адпаведна, першая беларускамоўная газета бачыцца своеасаблівым *think tank* – «фабрыкай», дзе фарміравалася беларуская нацыянальная ідэнтычнасць, а разам з тым – грамадска-палітычным цэнтрам, вакол якога гуртаваўся ў той час яшчэ малады і нешматлікі беларускі нацыянальны рух.

1 верасня 1906 г. у газеце «Наша Доля» адбыўся літаратурны дэбют Канстанціна Міцкевіча пад псеўданімам Якуб Колас з вершам

⁹⁴ А. Шлюбскі, *Да гісторыі Б. С. Г.*, «Польша» 1925, № 5, с. 158–159, 161.

⁹⁵ *Idem*, *Новыя матэрыялы да гісторыі беларускага рэвалюцыйнага руху*, «Польша» 1928, № 7, с. 144, 147–149.

«Наш родны край» – на сёмай (з васьмі) старонцы выдання. Твор быў сугучны назве газеты апошнімі радкамі:

*Край наш родны Бедна [sic!] поля
Ты глядзішь, як сирота.
Нудна ты, як наша доля,
Як ты, наша цямната.⁹⁶*

Верш «Наш родны край» нарадзіўся пасля ўдзелу пісьменніка ў нелегальным сходзе рэвалюцыянераў на Камароўцы (раён Мінска) у жніўні 1906 г. (гэта падзея адлюстравана ў напісанай пазней трылогіі Я. Коласа «На ростанях»). Тут К. Міцкевіч пазнаёміўся з Аляксандрам Уласавым, які прапанаваў яму супрацоўнічаць з першай беларускамоўнай газетай:

Уласаў неяк дазнаўся пра мяне як пра беларускага песняра і прыехаў, каб адшукаць мяне.

Міцкевіч пазней ва ўспамінах удакладняў:

Вернувшись домой, я принялся с жаром за стихи. Написал «Наш родны край» и подписался – Якуб Колас. Этот псевдоним я сообщил Власову в день своего знакомства с ним. Выход в свет белорусской газеты был величайшим событием в моей жизни⁹⁷.

Літаратуразнавец Максім Гарэцкі, такім чынам, няслушна лічыў, што «друкавацца Міцкевіч пачаў з 3-га нумара «Нашае Долі», у якім быў змешчаны яго верш «Беларусам»⁹⁸. Аднак гэты твор – «Беларусам» [sic!] = „Bielarusam” – меў не толькі сацыяльны, рэвалюцыйны настрой, але і абуджаў нацыянальныя пачуцці. Ён пачынаецца радкамі:

⁹⁶ Якуб Колас, *Наш родны край*, «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09, с. 7.

⁹⁷ У той час Міцкевіч захапляўся творчасцю расійскага пісьменніка-нарадавольца Пятра Якубовіча: асабліва яму, як пазней сведчыў Пятро Глебка, спадабаўся верш Якубовіча пра колас. Адсюль нарадзіўся псеўданім будучага беларускага класіка, які вырашыў назваць сябе Якуб[овіч] Колас (В.А. Корбут, *Ад Мінска да Вільні...*, с. 407).

⁹⁸ М. Гарэцкі, *Гісторыя беларускае літаратуры*; выд. 2-е (папр.), Вільня: Выданьне «Віленскага выдавецтва» Б. Клецкіна 1921, с. 151.

*Встаньце, хлопцы, встаньце, браткі!
Встань ты, наша старана!*

І заканчваецца:

*Выдзем [sic!] разам да работы.
Дружна станем, як сцяна,
І прачнецца ад дрэмоты
З вамі наша старана!*

Матыў «нашай стараны» з’яўляецца тым нацыянальным зместам твора, які сугучны яго назве. Тут выразна прачытваецца паралель паміж народамі, беларусамі, і краінай – «нашай стараной».

Літаратуразнавец Уладзіслаў Дзяржынскі (Чаржынскі) адзначаў гэты верш як знакавы ў творчасці паэта, рэзюмуючы, што ў «Бодрых, оптымiстычных танох напісана бадай уся грамадзкая лірыка Я. Коласа» 1906–1907 гг.:

У 1906 годзе мы бачым Я. Коласа ў ролі паэта-трыбуна, паэта-заклікачага, які ў вершы «Беларусам» магутным, поўным веры і натхнення, голасам гукаў: «Устаньце, хлопцы, ўстаньце, браткі! Устань ты, наша старана». [...]

Але перамога ня так блізка, як гэта здавалася ў 1906 г. поэту. Наадварот, рэакцыя старога політычнага рэжыму ўсё больш і больш сьцягвае сваю смяртэльную пятлю на ўсіх жывых маладых парастках рэвалюцыі 1905 году, у тым ліку і на беларускім нацыянальным руху. Некаторыя працаўнікі і дзеячы гэтага апошняга часамі паддаюцца бязьвер’ю, распачы, пачынаюць апушчаць бязьдзейна рукі. Але Я. Колас не належыць да іх ліку. Наадварот, ён бодрым голасам расьсейвае гэты часовы настрой наўкольнага пэсымізму⁹⁹.

Ацэньваючы ролю «Нашай Доли» ў працэсе фарміравання нацыянальнай ідэнтычнасці беларусаў, трэба пагадзіцца з нямецкім даследчыкам Райнэрам Лінднэрам, які прыйшоў да вываду:

⁹⁹ У. Дзяржынскі, *Да пытання аб псыхалёгічным стылі нашаніўскае поэзіі*, «Узвышша» 1928, № 3, с. 132–133.

Калі глядзець у цэлым, палітычныя тэксты «Нашай Долі» адпавядалі сацыялістычнай рыторыцы часу. Доля матэрыялаў нацыянальна-беларускай тэматыкі, у параўнанні з гэтым, была невялікай. Тым не менш, менавіта тут упершыню ў рэгулярна друкаваным перыядычным выданні па-беларуску пісалася пра «беларускі народ», лёс якога, паводле аўтараў гэтых публікацыяў, быў цесна звязаны з прыгнечаным становішчам вясковага насельніцтва. Адначасова мела месца першая публіцыстычная спроба асэнсавання беларускай часткі насельніцтва як супольнасці і надання ёй гістарычнага глыбіннага маштабу¹⁰⁰.

На хвалі рэвалюцыі асноўнае месца ў творчасці пісьменнікаў, а дакладней, у тых творах, якія публікаваліся ў «Нашай Доли», займалі пытанні сацыяльнага характару, *долі мужыка*, яго *нівы* – г. зн. усяго, што знаходзілася ў цэнтры жыцця тагачаснага беларускамоўнага чалавека – селяніна, які апрацоўваў зямлю.

Bibliografia

- 1906 – 14/IX – 1926, «Narodnaâ sprava» 1926, № 17, 15.09 [1906 – 14/IX – 1926, «Народная справа» 1926, № 17, 15.09].
- Ab wybarach u Hasudarstwienuju Dumu*, „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11.
- Ad redakcii*, „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11.
- Ad Rêdakcii*, «Naša Dolâ» 1906, № 2, 15.09 [*Ad Pêdacciuu*, «Наша Доля» 1906, Nr 2, 15.09].
- Ad Rêdakcii*, «Naša Dolâ» 1906, № 2, 15.09 [*Ad Pêdacciuu*, «Наша Доля» 1906, № 2, 15.09].
- Ad Rêdakcii*, «Naša Dolâ» 1906, № 3, 20.09 [*Ad Pêdacciuu*, «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09].
- Ad Redakcji*, „Nasza Niwa” 1906, Nr 2, 17 (30).11.
- Aleksandrovič S.H., *Pucâviny rodnaga slova. Prablemy razvìccâ belaruskaj literatury i druku drugoj palovy XIX – pačatku XX stagoddzâ*, Minsk: Vydavectva Belaruskaga dzâržaunaga universitêta imâ U.Ĭ. Lenina 1971 [Александровіч С.Х., *Пуцявіны роднага слова. Праблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой паловы XIX – пачатку XX стагоддзя*, Мінск: Выдавецтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна 1971]

¹⁰⁰ Р. Лінднэр, *Гісторыкі і ўлада. Нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусі XIX–XX стст.*, рэд. Г. Сагановіч, Мінск; Санкт–Пetersбург: «Неўскі прасцяг» 2003, с. 99.

- рускай літаратуры і друку другой паловы XIX – пачатку XX стагоддзя*, Мінск: Выдавецтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна 1971].
- А́к *му́зыку palepšyc' svaë žyc'cë (pradouženne)*, «*Naša Dolà*» 1906, № 3, 20.09 [Як *му́зыку палепшыць сваё жыццё (прадоужэнне)*, «*Наша Доля*» 1906, № 3, 20.09].
- Budz'ka A., *Uspaminy pra İvana Luckeviča*, [u:] *Pamâci İvana Luckeviča ŭ peršye ŭgodki âgo s'merc' âgo (20.VIII.1919 – 20.VIII.1920)*, Vil'nâ 1920 [Будзька А., *Успаміны пра Івана Луцкевіча*, [у:] *Памяці Івана Луцкевіча ў першыя ўгодкі яго сьмерці яго (20.VIII.1919 – 20.VIII.1920)*, Вільня 1920].
- Burbis A., *Belaruskaâ Socyâlistyčnaâ Gramada ŭ peršym peryâdze âe pracy (1903–1907 gg.)*, [u:] *Belarus'. Narysy gistoryi, ekonomiki, kul'turnaga i rėvolŭcyjnaga ruhu*, ag. rėd.: A. Stašėŭski, Z. Żylunovič, Ŭ. İgnatoŭski, z dap. A. Smoliča, S. Nekrašėviča i Ā. Pâtroviča, Mėnsk: Vydan'ne Cėntral'naga Vykanaŭčaga Komitėtu Belaruskae Saveckae Socyâlistyčnae Rėspubliki 1924 [Бурбіс А., *Беларуская Соцыялістычная Грамада ў першым пэрыядзе яе працы (1903–1907 гг.)*, [у:] *Беларусь. Нарысы гісторыі, эканомікі, культурнага і рэвалюцыйнага руху*, аг. рэд.: А. Шашэўскі, З. Жылуновіч, Ŭ. Ігнатоўскі, з дап. А. Смоліча, С. Некрашэвіча і Я. Пятровіча, Менск: Выданьне Цэнтральнага Выканаўчага Камітэту Беларускае Савецкае Соцыялістычнае Рэспублікі 1924].
- Cvikevič A., *«Zapadnorussizm»: narysy z gistoryi gramadskej mysli na Belarusi ŭ XIX i pačatku XX v.*, [u:] Cvikevič A., *Zbor tvoraŭ*. U 2 t. T. 1. *Gistaryčnyâ pracy*, ukl. A.S. Lis, D.V. Vic'ko, Smolensk: «İnbelkul't» 2021 [Цвікевіч А., *«Западнаруссизм»: нарысы з гісторыі грамадскай мыслі на Беларусі ў XIX і пачатку XX в.*, [у:] Цвікевіч А., *Збор твораў*. У 2 т. Т. 1. *Гістарычныя працы*, укл. А.С. Ліс, Д.В. Віцько, Смоленск: «Інбелкульт» 2021].
- Da čytacelėu*, «*Naša Dolà*» 1906, № 1, 1.09 [Да *чытацелёу*, «*Наша Доля*» 1906, № 1, 1.09].
- Dzâržynski U., *Da pytan'nâ ab psyholėgičnym styli našaniŭskae poėzii*, «*Uzvyšša*» 1928, № 3 [Дзяржынскі У., *Да пытаньня аб псыхалėгічным стылі нашаніўскае поэзіі*, «*Узвышша*» 1928, № 3].
- Garėcki M., *Gistoryâ belaruskae litaratury*; vyd. 2-е (papr.), Vil'nâ: Vydan'ne «Vilenskaga vydavectva» B. Kleckina 1921 [Гарэцкі М., *Гісторыя беларускае літаратуры*; выд. 2-е (папр.), Вільня: Выданьне «Віленскага выдавецтва» Б. Клецкіна 1921].
- Gistoryâ belaruskaj kniėi*. U 2 t. T. 2. *Kněžnasc' novaj Belarusi (XIX–XXI stst.)*, navuk. rėd. V.V. Antonaŭ, M. V. Nikalaeŭ, Minsk: «Belaruskaâ Ėncyklapedyâ imâ Petrusâ Brouki» 2011 [Гісторыя беларускай кнігі. У 2 т. Т. 2. *Кніжнасць*

- новой Беларусі (XIX–XXI стст.), навук. рэд. В.В. Антонаў, М.В. Нікалаеў, Мінск: «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» 2011].
- Govin S.V., *Gistoryâ belaruskaj žurnalistyki (1563–1917 gg.): viučebnometadučny kompleks*, Minsk: Belaruskі dzâržaŭny universitët 2003 [Говін С.В., *Гісторыя беларускай журналістыкі (1563–1917 гг.): вучэбна-метадычны комплекс*, Мінск: Беларускі дзяржаўны універсітэт 2003].
- İmšën'nik H., «*Naša Niva*» i dvaccacigadovy ŭbilej belaruskae pèryodyčnae prèsy, «*Polymâ*» 1926, № 7 [Імшэньнік Х., «*Наша Ніва*» i дваццацігадовы юбілей беларускае пэрыодычнае прэсы, «*Полымя*» 1926, № 7].
- K., *Praŭda ab «Našaj Doi»*, «*Belaruskі dzen'»* 1927, № 1, 7.03; № 2, 13.03 [К., *Праўда аб «Нашай Доі»*, «*Беларускі дзень*» 1927, № 1, 7.03; № 2, 13.03].
- Kajrys S., *Z maih usпамінай pra Cëtku*, [u:] *Na sud gistoryi. Uspaminy. Dyalogi*, uкл. В.І. Сачанка, Minsk: «*Mastackaâ litaratura*» 1994 [Кайрыс С., *3 маіх успамінаў пра Цётку*, [у:] *На суд гісторыі. Успаміны. Дыялогі*, укл. Б.І. Сачанка, Мінск: «*Мастацкая літаратура*» 1994].
- Kas'pàrovіč M., *Karus' Kaganec (Da 10-j gadaviny s'merci)*, «*Maladnâk*» 1928, sš. 10 [Касьпяровіч М., *Карусь Каганец (Да 10-й гадавіны сьмерці)*, «*Маладняк*» 1928, сш. 10].
- Kazlauskaitė J., *Vilniaus periodiniai leidiniai, 1760–1918: bibliografinė rodyklė*, red. kom.: V. Butkeviciënė (pirm.) ir kt., Vilnius: „*Mintis*“ 1988.
- Kolas Ākub, *Belarusam*, «*Naša Dolâ*» 1906, № 3, 20.09 [Колас Якуб, *Бэларусам* [sic!], «*Наша Доля*» 1906, № 3, 20.09].
- Kolas Ākub, *Naš rodny kraj*, «*Naša Dolâ*» 1906, № 1, 1.09 [Колас Якуб, *Наш родны край*, «*Наша Доля*» 1906, № 1, 1.09].
- Konan U., *Pačatak, âki ne zabudzecca. Da 80-goddzâ gazet «Naša dolâ» i «Naša niva»*, «*Mastactva Belarusi*» 1986, № 9 [Конан У., *Пачатак, які не забудзецца. Да 80-годдзя газет «Наша доля» і «Наша ніва»*, «*Мастацтва Беларусі*» 1986, № 9].
- Korbut V.A., *Abznačëne guka [ŭ] u peršyh belaruskikh gazetah «Naša Dolâ» («Nasza Dola») i «Naša Niva» («Nasza Niwa») u 1906 – pačatku 1907 g.*, [u:] *Matèryaly XVII Mižnarodnyh knigaznaŭčyh čytannâj. Minsk, 22–23 krasavika 2021 g.*, skl.: T.A. Sapëga, A.A. Suša, K.V. Suša, Minsk: *Nacyanal'naâ bibliâtëka Belarusi* 2021 [Корбут В.А., *Абзначэньне гука [ў] у першых беларускіх газетах «Наша Доля» («Nasza Dola») і «Наша Ніва» («Nasza Niwa») у 1906 – пачатку 1907 г.*, [у:] *Матэрыялы XVII Міжнародных кнігзнаўчых чытаньняў. Мінск, 22–23 красавіка 2021 г.*, skl.: Т.А. Сапэга, А.А. Суша, К.В. Суша, Мінск: *Нацыянальная бібліятэка Беларусі 2021*].

- Korbut V.A., *Ad Minska da Vil'ni. Gistoryâ Belarusi ŭ žurnaliŭskich natatkah*, Minsk: «Belarus'» 2016 [Корбут В.А., *Ад Мінска да Вільні. Гісторыя Беларусі ў журналісцкіх нататках*, Мінск: «Беларусь» 2016].
- Korbut V., *Belaruskae pytanne na staronkah peršykh belaruskikh gazet «Naša Dolâ» („Nasza Dola”) i «Naša Niva» („Nasza Niwa”) (1906 g.)*, „Acta Polono-Ruthenica” 2020, t. XXV, zes. 3 [Корбут В., *Беларускае пытанне на старонках першых беларускіх газет «Наша Доля» („Nasza Dola”) i «Наша Нива» („Nasza Niwa”) (1906 г.)*, „Acta Polono-Ruthenica” 2020, t. XXV, zes. 3].
- Korbut V., *Gistoryâgrafîâ peršykh belaruskamoŭnykh gazet «Naša Dolâ» i «Naša Niva»*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” = «Belaruskі gіstaryčny zbornіk» 2023, Nr 56 [Корбут В., *Гістарыяграфія першых беларускамоўных газет «Наша Доля» i «Наша Нива»*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” = «Беларускі гістарычны зборнік» 2023, Nr 56].
- Korbut V., *Kwestia religijna w relacjach białorusko-polskich na łamach pierwszych gazet białoruskich „Nasza Dola” i „Nasza Niwa” w latach 1906–1907*, [w:] *Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku*. T. VI. *Kościół katolicki*, red. T. Gawin (Bibliotheca Europæ Orientalis, t. LXXVII, studia 20), Warszawa: Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego 2022.
- Korbut V., *Onomastyka Białorusi i Litwy a wpływy na nią języka polskiego na łamach pierwszych gazet białoruskojęzycznych „Nasza Dola” i „Nasza Niwa” w latach 1906-1907*, [w:] *Nazwy własne w przestrzeni wielokulturowej: zeszyt streszczeń, XXI Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Uniwersytet Rzeszowski, 14–16 października 2021 r.*, Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski 2021.
- Korbut V., *Polskie wpływy i tematy na łamach pierwszych gazet białoruskich „Nasza Dola” i „Nasza Niwa” w latach 1906–1907*, [w:] *Polacy na Białorusi od Powstania Styczniowego do XXI wieku*. T. V. *Traktat ryski i jego konsekwencje dla Polaków i Białorusinów*, red. T. Gawin (Bibliotheca Europæ Orientalis, t. LXXIV, studia 17), Warszawa: Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego 2021.
- Korbut V., *Rolâ Maryi Piaseckaitė–Šlapelienė i âe Litoŭskaj kniġarni ŭ Vil'ni ŭ pašyrėnni belaruskamoŭnaga druku na pačatku XX st.*, [u:] *Matėryâly XII Miŭnarodnyh kniġaznaičyŭ čytannâŭ «Kniŭnaâ kul'tura Belarusi: poglâd praz stagoddzi»*, Minsk, 7–8 krasavіka 2016 g., skl. T.A. Sapėga [i inš.], Minsk: Nacyânal'naâ bibliâteka Belarusi 2016 [Корбут В., *Роля Марыі Пясяцкайце–Шляпялене і яе Літоўскай кнігарні ў Вільні ў пашырэньні беларускамоўнага друку на пачатку XX ст.*, [у:] *Матэрыялы XII*

- Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў «Кніжная культура Беларусі: погляд праз стагоддзі», Мінск, 7–8 красавіка 2016 г.,* скл. Т.А. Сапега [і інш.], Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі 2016].
- Korbust V., *Udział litotryczny w wydawnictwach i państwowych gazetach i książkach w Wilnie na początku XX stulecia (na przykładzie Martyna Korkut i jego drukarni w Wilnie Piaseckaitė–Šlapeliene i jej drukarni)*, [u:] *Peršy mižnarodny navukovy kangrès belaruskaj kul'tury: zbornik materyałaŭ (Minsk, Belarus', 5–6 maŭ 2016 g.)*, gal. rėd. A.Ī. Lakotka, Minsk: «Prava i ěkonomika» 2016 [Корбут В., *Удзел літотрыцаў у выданні і пашырэньні беларускіх газет і кніг у Вільні на пачатку XX стагоддзя (на прыкладзе Марцінаса Кукты і яго друкарні ды Марыі Пясяцкайце-Шлапялене і яе кнігарні)*, [у:] *Першы міжнародны навуковы кангрэс беларускай культуры: зборнік матэрыялаў (Мінск, Беларусь, 5–6 мая 2016 г.)*, гал. рэд. А.І. Лакотка, Мінск: «Права і эканоміка» 2016].
- Kozik J., *Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849*, Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Oddział w Krakowie 1975.
- Kozik J., *Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1848*, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1973.
- Kupala Ā., *Poŭny zbor tvaroŭ. U 9 t. T. 1. Veršy, perakłady 1904–1907*, rėd. kal.: S. A. Andraŭk [i inš.], rėd. toma U.V. Gnilamėdaŭ, Minsk: «Mastackaŭ litaratura» 1995 [Купала Я., *Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 1. Вершы, пераклады 1904–1907*, рэд. кал.: С.А. Андраюк [і інш.], рэд. тома У.В. Гніламэдаў, Мінск: «Мастацкая літаратура» 1995].
- Kupala Ā., *Музыка*, «Sėverno–Zapadnyj kraj» 1905, № 746, 15.05 [Купала Я., *Музыка*, «Сєверо-Западный край» 1905, № 746, 15.05].
- Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas: Švietimo ministerijos knygu leidimo komisijos leidinys 1936; Vilnius: „Mokslas“ 1989.
- Lindnėr R., *Gistoryki i ũlada. Nacyatvorėy pracė i gistoryėnaŭ palityka ũ Belarusi XIX–XX stst.*, rėd. G. Saganovič, Minsk; Sankt–Peterburg: «Neŭski prascėg» 2003 [Лінднэр Р., *Гісторыкі і ўлада. Нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусі XIX–XX стст.*, рэд. Г. Сагановіч, Мінск; Санкт–Петэрбург: «Неўскі прасцяг» 2003].
- Luckevič Ā., *Nacional'noe vozroźdenie belorusov*, [v:] Luckevič Ā., *Da gistoryi belaruskaga ruhu*, ukl. A. Sidarėvič; 2-e vyd., dap. i papr., Vilnius: Instytut belarustyki; Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne 2010 [Луцкевіч А., *Нацыянальнае возрождение белорусов*, [в:] Луцкевіч А., *Да гісторыі беларускага руху*, укл. А. Сідарэвіч; 2-е выд., дап. і папр., Vilnius: Інстытут беларусістыкі; Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne 2010].

- Luckevič A., *Rolâ moladzi ŭ začatkah adradženskaga ruhu*, [u:] Luckevič A., *Da gistoryi belaruskaga ruhu* [Луцкевіч А., *Роля моладзі ў зачатках апраджэнскага руху*, [y:] Луцкевіч А., *Да гісторыі беларускага руху*].
- Luckevič A., *Sobstvennoričnyje pokazaniâ A.I. Luckeviča. 30 oktâbrâ 1939 g.*, [u:] Luckevič A., *Da gistoryi belaruskaga ruhu* [Луцкевіч А., *Собственноручные показания А. И. Луцкевича. 30 октября 1939 г.*, [y:] Луцкевіч А., *Да гісторыі беларускага руху*].
- Luckevič A., *Za dvaccac' râc' gadoŭ (1903–1928). Uspamiŭy ab pracy peršykh belaruskikh palityčnyh arganizacyj: Belaruskâ Rêvalûcyjnââ Gramada, Belaruskâ Sacyâlityčnââ Gramada*, [u:] Luckevič A., *Da gistoryi belaruskaga ruhu* [Луцкевіч А., *За дваццаць пяць гадоў (1903–1928). Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацый: Беларуская Рэвалюцыйная Грамада, Беларуская Сацыялістычная Грамада*, [y:] Луцкевіч А., *Да гісторыі беларускага руху*].
- „Marcin”, *Sud „Naszaj Doli”*, „Nasza Niwa” 1907, Nr 3, 19.01.
- Meleška Ī., *10-letni ŭbiley belaruskaj prëssy*, «Goman» 1916, № 73, 24.10 [Мелешка І., *10-летні юбілей беларускай прэсы*, «Гоман» 1916, № 73, 24.10].
- Marijos ir Jurgio Šlapelių archyvas*, par. V. Žukas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas 2006.
- Navojčyk P. Ī., «*Naša niwa*» i litaraturna-gramadski pracès na Belarusi pačatku XX st. 10.01.01 – belaruskâ litaratura. Aŭtarëferat dysertacyi na atrymanne vičonaj stupeni kandydata filalagičnyh na atrymanne vičonaj stupeni kandydata filalagičnyh navuk, Minsk: Belaruskі dzâržaŭny universitët 1996 [Навойчык П. І., «*Наша ніва*» і літаратурна-грамадскі працэс на Беларусі пачатку XX ст. 10.01.01 – беларуская літаратура. Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук, Мінск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт 1996].
- «*Naša Niwa*» (23-ga listapada 1906 g. – 23-ga listapada 1926 g.), «Narodnâ sprava» 1926, № 37, 23.11 [«*Наша Ніва*» (23-га лістапада 1906 г. – 23-га лістапада 1926 г.), «Народная справа» 1926, № 37, 23.11].
- (Naujoje Gadyne [sic!]), *Dahod" Rasejskago Cara*, «*Naša Dolâ*» 1906, № 1, 1.09 [(Naujoje Gadyne [sic!]), *Даходъ Расейскаго Цара*, «*Наша Доля*» 1906, № 1, 1.09].
- Pagrom*, «*Naša Dolâ*» 1906, № 2, 15.09 [*Пагром*, «*Наша Доля*» 1906, № 2, 15.09].
- Pičëta U., *Formy nacyânal'naga j opozycyjnaga ruhu na Belarusi*, «*Polymâ*» 1924, № 2 (10) [Пічэта У., *Формы нацыянальнага й опозыцыйнага руху на Беларусі*, «*Полымя*» 1924, № 2 (10)].

- Rakowski G., *Kresowe rezydencje. Zamki, palace i dwory na dawnych ziemiach wschodnich II RP*. T. II. *Województwo nowogródzkie*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej 2021.
- [Sidarëvič A.], *Kamëntary*, [u:] Luckevič A., *Da gistoryi belaruskaga ruhi* [[Сідарэвіч А.], *Камэнтары*, [у:] Луцкевіч А., *Да гісторыі беларускага руху*].
- Šliūpas J., *Rinkiniai raštai*, sud. K. Doveika, Vilnius: „Vaga“ 1977.
- Šlūbski A., *Da gistoryi B. S. G.*, «Polymâ» 1925, № 5 [Шлюбскі А., *Да гісторыі Б. С. Г.*, «Полымя» 1925, № 5].
- Šlūbski A., *Da gistoryi konfiskacyi «Našaj Doli»*, «Zvezda» 1926, № 210, 14.09 [Шлюбскі А., *Да гісторыі конфіскацыі «Нашай Доляі»*, «Звезда» 1926, № 210, 14.09].
- Šlūbski A., *Novyâ matëryâly da gistoryi «Našae Doli»*, «Polymâ» 1927, № 3 [Шлюбскі А., *Новыя матэрыялы да гісторыі «Нашае Доляі»*, «Полымя» 1927, № 3].
- Šlūbski A., *Novyâ matëryâly da gistoryi belaruskaga rëvolúcyjnaga ruhi*, «Polymâ» 1928, № 7 [Шлюбскі А., *Новыя матэрыялы да гісторыі беларускага рэвалюцыйнага руху*, «Полымя» 1928, № 7].
- Šlūbski A., *Pščolka i «Vražda iz-za âzyka»*, «Saveckaa Belarus'» 1926, № 164, 22.07 [Шлюбскі А., *Пшчолка і «Вражда из-за языка»*, «Савецкая Беларусь» 1926, № 164, 22.07].
- Staroe lekarstvo*, «Naša Dolâ» 1906, № 3, 20.09 [Старое лекарство, «Наша Доля» 1906, № 3, 20.09].
- Što budze?*, «Naša Dolâ» 1906, № 1, 1.09 [Што будзе?, «Наша Доля» 1906, № 1, 1.09].
- Šypila Ī., *Hto âny?*, «Saveckaa Belarus'» 1926, № 157, 14.07 [Шыпіла І., *Хто яны?*, «Савецкая Беларусь» 1926, № 157, 14.07].
- Tereškovič P. V., *Ėtničeskaâ istoriâ Belarusi XIX – načala XX v. v kontekste Central'no-Vostočnoj Evropy*, Minsk: Belorusskij gosudarstvennyj universitet 2004 [Терешкович П. В., *Этническая історыя Беларусі XIX – пачала XX в. в контексте Цэнтральна-Восточной Европы*, Минск: Белорусский государственный университет 2004].
- Tukierkies Januk, *Da Czytacielow*, „Nasza Dola” 1906, Nr 5, 18.11.
- Turonak Ū., *Pa plënah paznaeце ih*, [u:] Ū. Turonak, *Madërnaâ gistoryâ Belarusi*, Vilnius: Īnstytut belarusistyki 2006 [Туронак Ю., *Па плëнах пазнаеце іх*, [у:] Туронак Ю., *Мадэрная гісторыя Беларусі*, Vilnius: Інстытут беларусістыкі 2006].
- Turonak Ū., *Z gistoryi belaruskaga vydaveckaga ruhi ũ 1902–1905 gadoh*, [u:] Ū. Turonak, *Madërnaâ gistoryâ Belarusi* [Туронак Ю., *З гісторыі белару-*

скага выдавецкага руху ў 1902–1905 гадох, [у:] Ю. Туронак, Мадэрная гісторыя Беларусі].

Unučak A., *«Naša niwa» i belaruskì nacyànal'ny ruh (1906–1915)*, Minsk: «Belaruskàâ navuka» 2008 [Унучак А., *«Наша ніва» і беларускі нацыянальны рух (1906–1915)*, Мінск: «Беларуская навука» 2008].

Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Šlapeliai. Mokslinės konferencijos medžiaga, sud. A. Lapinskienė, J. Paškevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas 2019.

Vitan K., *«Naša Niwa» i Īvan Luckevič*, [u:] *Na sud gistoryi...* [Вітан К., *«Наша ніва» і Іван Луцкевіч*, [у:] *На суд гісторыі...*]

Žalejka Ānki Kupaly, Pecârburg: «Zaglâne soncè i u našè vakoncè!» 1908 [*Жалейка Янки Купалы*, Пецярбург: «Загляне сонцэ і у нашэ ваконцэ!» 1908].

Žukas V., *Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas Vilniuje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

Žyc'ce i praca Īvana Luckeviča, [u:] *Ratáci Īvana Luckeviča...* [*Жыцьце і праца Івана Луцкевіча*, [у:] *Памяці Івана Луцкевіча...*].

The history of the first Belarusian newspaper „Nasza Dola”

The first Belarusian legal newspaper, *Nasza Dola*, was published in Vilna (Vilnius) in September–December 1906. It was initiated by Jan Łuckiewicz, a prominent figure of the Belarusian Socialist Hramada. The editorial board consisted of young people: his brother Anton Łuckiewicz, writer Alojza Paszkiewicz, and social activist Franciszek Umiastowski. The formal publisher, editor and de facto sponsor of the newspaper (hoping to make a profit) was the Vilna-based Jan Tukierkies. However, due to disagreements within the editorial board, the Łuckiewiczz left *Nasza Dola* and created a new Belarusian newspaper, *Nasza Niwa*, while Tukierkies continued to publish *Nasza Dola*. However, all but the second of the six issues of *Nasza Dola* were confiscated. At the same time, the newspaper managed to become a centre for the formation of the Belarusian national identity, an outpost for the future development of the famous writers Kanstancin Mickiewicz (Jakub Kołas), Antoni Lewicki (Jadwihin Sz.) and others.

Keywords: Belarusians, Vilnius, identity, language, nation, press, „Nasza Dola”